

บทที่ 3

ปัจจัยที่ทำให้ “เจ้าพ่อ” เข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับชาติ

ความนำ

ในบทที่ 2 ได้ชี้ให้เห็นต้นกำเนิด และพัฒนาการของ “เจ้าพ่อ” ในบริบทของสังคมการเมืองไทยในช่วงทศวรรษที่ 2430 - 2480 เป็นสำคัญ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร หรือมีการดำรงอยู่อย่างไร สำหรับในบทที่ 3 นี้ จะพิจารณาถึงลักษณะการเกิดขึ้น และการดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ และจะอธิบายอย่างละเอียดถึงสาเหตุหรือปัจจัยสำคัญต่าง ๆ ที่ทำให้ “เจ้าพ่อ” เข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับชาติ โดยจะเน้นศึกษาสภาพการณ์ทางการเมืองในระดับโครงสร้างของอำนาจรัฐส่วนกลาง และกระบวนการทางการเมือง ที่เกิดขึ้นในช่วงตั้งแต่ พ.ศ.2490 - 2535 เป็นสำคัญ ในแง่ของการต่อสู้ผลักดันของกลุ่มพลังทางเศรษฐกิจที่เป็นกลุ่มธุรกิจ นายทุน กับ “เจ้าพ่อ” ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านการมี หรืออาศัยบุคคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลงในแง่วิธีดำเนินธุรกิจ และการสร้างความเติบโตทางธุรกิจอันจะเป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจให้ “เจ้าพ่อ” ก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับชาติได้ต่อไปในช่วงที่ระบอบการเมืองเปิดมากขึ้น ดังนั้นสิ่งที่จะต้องวิเคราะห์ให้เห็นชัดเจนก็คือ ในแต่ละช่วงเวลาที่ระบอบการเมืองปิดหรือเปิดนั้น มีผลเช่นไรต่อบทบาททางการเมืองระดับชาติของ “เจ้าพ่อ” และอำนาจ - อิทธิพลที่กว้างขวางของ “เจ้าพ่อ” ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น มีผลอย่างไรต่อการเข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับชาติ ลักษณะดังกล่าวนี้มีความแตกต่างจากนายทุน นักธุรกิจส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นหรือไม่อย่างไร

1. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยสมัยใหม่กับพลังนอกกลไกอำนาจรัฐ

กล่าวได้ว่า ในระบอบประชาธิปไตยสังคมตะวันตก สถาบันหรือกลไกทางการเมือง ที่เกิดขึ้นภายในโครงสร้างอำนาจทางการเมือง เช่น สภาผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ (สมาคมการค้า, องค์กรภาคเอกชน) นั้นมีความสามารถในการปรับเปลี่ยน และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องค่อนข้างมากจนกลายเป็นสถาบันหรือกลไกที่สำคัญในทางการเมือง จนถึงระดับที่มีกระบวนการเป็นระบบแน่นอน

ภายใต้กรอบกติกาที่เป็นที่ยอมรับ ในประชาสังคมส่วนใหญ่ และเป็นกรอบกติกาหลักที่มีแนวความคิดเน้นการมีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งให้ความสำคัญกับอำนาจของปวงชน ตัวแทนของประชาชนและพรรคการเมืองมิได้ถูกจำกัด และควบคุมบทบาททางเมืองโดยอำนาจรัฐและกลไกของรัฐอย่างกว้างขวาง ด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ หรือกติกาหลักในรัฐธรรมนูญที่ไม่ส่งเสริมการพัฒนาสถาบันทางการเมืองให้สามารถเติบโตได้ง่าย ดังนั้นในระบอบประชาธิปไตยที่เริ่มเติบโตขึ้น และตั้งมั่นอยู่ได้อย่างแข็งแกร่ง จึงมองเห็นได้จากกรณีและยอมรับสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชนทุกคนในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ปრაกฏการณ์ซึ่งเห็นได้ชัดในการพัฒนาการเมืองระบอบประชาธิปไตยของสังคมตะวันตกก็คือ ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมแบบทุนนิยมทำให้กลุ่มพีที่เป็นชนชั้นกลางมีความต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐมากขึ้นเป็นลำดับ จนสร้างผลสะท้อนต่อบทบาทของรัฐและกลไกของรัฐที่มีอำนาจอยู่แต่เดิม ต้องค่อย ๆ ลดสถานะลงเป็นเพียงกลไกหนึ่งที่มีใช้กลไกหลัก เพราะกลุ่มยุทธศาสตร์ทั้งหลายในพหุสังคมสามารถรวมกลุ่มเป็นพันธมิตรกันได้เพื่อเข้าไปกุมอำนาจทางการเมืองไว้ จึงทำให้กลุ่มยุทธศาสตร์ที่เป็นแกนนำสามารถเข้าควบคุม กำกับบทบาททางกลไกอำนาจของรัฐโดยตรงได้ (ดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2534 และ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2535)

แม้ว่าในระยะแรกสิทธิในการเลือกตั้งของประชาชนยังไม่เท่าเทียมกันก็ตาม แต่ต่อมากลุ่มยุทธศาสตร์แกนนำที่กุมอำนาจทางการเมืองไว้ได้ จึงมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางอำนาจทางการเมืองการปกครองให้อยู่ในลักษณะสอดคล้องประสานรองรับกับการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันก็พยายามสร้างแนวร่วมทางอุดมการณ์ โดยกลุ่มยุทธศาสตร์ใหม่จัดตั้ง และพัฒนาพรรคการเมืองขึ้นมา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้ความเป็นตัวแทนของตนในระยะที่ช่วงชิง แข่งขันกับกลุ่มยุทธศาสตร์ในระบอบเก่ามีความชอบธรรมขึ้นมา โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมใช้สิทธิทางการเมืองโดยเสมอภาคกันเพื่อเลือกตัวแทนของตนให้มาทำหน้าที่ปกครอง และออกกฎหมาย ดังนั้นพรรคการเมืองของกลุ่มยุทธศาสตร์ใหม่นั้นเองที่เป็นกลไกสำคัญในการระดมประชาชนเข้ามาสนับสนุนระบอบประชาธิปไตย

ในสภาพเช่นนี้กลไกอำนาจรัฐมิได้มีอำนาจที่ครอบงำสังคม ตรงกันข้ามกลับอยู่ภายใต้อำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ที่สามารถกดดันให้รัฐเปลี่ยนแปลงบทบาทไปตามความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมได้ นั่นหมายถึง การที่พลังนอกกลไกอำนาจรัฐเป็นพลังที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม จนในที่สุดพลังที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งได้เข้าไปมีบทบาทในการใช้อำนาจรัฐเสียเอง โดยมีกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลคอยผลักดันความต้องการของตน หมายถึง กลุ่มที่มีลักษณะทางชนชั้นหรือไม่เป็นชนชั้นก็ได้ เช่น กลุ่มนักธุรกิจที่เป็นระดับผู้จัดการ หรือผู้บริหารที่มีได้เป็นเจ้าของตนเอง แต่เป็นผู้บริหารทุนรวมถึง กลุ่มอาชีพ กลุ่มเชื้อชาติ ภูมิภาค ศาสนา ภาษา ความคิด-ความเชื่อ กลุ่มปัญญาชน นิสิตนักศึกษาก็ได้ที่มีเป้าหมาย นโยบายหรือผลประโยชน์ที่ชัดเจน มีการจัดตั้งองค์กรที่เป็นระบบ มีทรัพยากรที่นำมาใช้เพื่อแสวงหาอิทธิพลและอำนาจในทางการเมือง และมีระบบการติดต่อสื่อสารที่ดีระหว่างกันเอง และกับประชาชน

โดยปกติแล้ว พัฒนาการทางสังคมและเศรษฐกิจมักจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบและกระบวนการทางการเมือง อันได้แก่ ระบบการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับแหล่งอำนาจอื่น ๆ ที่อยู่นอกกลไกอำนาจรัฐ ซึ่งในสังคมยุโรปและอังกฤษนั้น กลไกของรัฐมีส่วนสำคัญยิ่งในการเอื้ออำนวยต่อการเติบโต พลังทางเศรษฐกิจ ดังนั้นกลไกของรัฐจะมีส่วนเสริมสร้าง และก่อให้เกิดการพัฒนาของกลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มอิทธิพลที่อยู่ในสังคมให้สามารถเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศได้ จำเป็นต้องสร้างกลไกของรัฐให้มีระบบ เพื่อเป็นหนทางในการก่อให้เกิดกลไกและกระบวนการที่จะปกป้องและส่งเสริมการเติบโตส่วนอื่น ๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเศรษฐกิจเอกชนกล่าวคือ ในระยะเวลาที่มีการปรับปรุงกลไกอำนาจรัฐให้เป็นระบบมากขึ้นนั้น พลังทางเศรษฐกิจที่กำลังเติบโตก็ได้มีส่วนสำคัญในการล้มล้างอำนาจเดิมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเปลี่ยนการเมืองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่กลุ่มผู้กุมอำนาจทางการเมืองสามารถควบคุมอำนาจรัฐได้ กล่าวอีกทางหนึ่งก็คือ มิได้มีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะด้านกลไกการบริหารเท่านั้น หากมีการเปลี่ยนลักษณะของระบอบการเมือง ซึ่งก่อให้เกิดการสร้างกลไกทางการเมืองที่มีความต่อเนื่อง และสามารถสืบทอดจนมีความเป็นสถาบันได้ด้วย ส่วนรัฐไทยนั้นมีลักษณะพิเศษแตกต่างกันไปจากพัฒนาการของสังคมอื่น ๆ ที่เคยตกเป็นอาณานิคม ทำให้พลังทางเศรษฐกิจที่อยู่ในสังคม

เติบโตไปอย่างเชื่องช้า และเข้ามาสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมือง ในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งพอมองเห็นได้ในช่วงที่สังคมไทยอยู่ในอำนาจเผด็จการทหาร และในช่วงของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองเข้าสู่กระบวนการประชาธิปไตยในระยะแรก คือ ปลายทศวรรษที่ 2510 (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2535 : 1-3, 302 - 303)

ลักษณะเด่นและธรรมชาติของประเทศไทยสมัยใหม่จึงมีปรากฏการณ์ที่แสดงออกอย่างเด่นชัดของปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างอำนาจทางการเมืองที่มีลักษณะแบบล่าหลังดั้งเดิม สูงกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะทันสมัยและยืดหยุ่นสูง กล่าวคือการเข้าสู่อำนาจภายในโครงสร้างอำนาจทางการเมืองเพื่อกุมอำนาจรัฐ ยังคงจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มผู้นำตามประเพณีดั้งเดิม และกีดกันจนถึงทำลายพลังของกลุ่มการเมืองและเศรษฐกิจสังคมภายนอก หรือพลังของกลุ่มทางยุทธศาสตร์ใหม่ที่อยู่นอกสถาบันราชการที่ขึ้นมาท้าทายอำนาจรัฐของกลุ่มผู้นำตามประเพณีลงไปอยู่ตลอดเวลา รัฐและกลไกของรัฐมีความพยายามและมีศักยภาพสูงในการดูดซับพลังนอกระบบราชการให้เข้ามาอยู่ภายใต้การครอบงำของระบบการปกครอง ควบคู่ไปกับการจำกัดหรือลดทอน พลังนอกระบบราชการ (ธนศ อารณสุวรรณ, 2534 : 7)

ตลอดระยะเวลาร่วม 40 ปี ของการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญไทยชนชั้นปกครองทางการเมืองก็ยังคงผูกขาดอยู่ในระบบราชการ จากผู้นำกลไกรัฐราชการฝ่ายความมั่นคง-ปกครอง (กลาโหม-มหาดไทย) ซึ่งใช้อำนาจรัฐปกครองบริหารประเทศ และพัฒนาเศรษฐกิจไปในทิศทางทุนนิยมแทนตัวกลุ่มตนเอง (Political Substitutionism) ในขณะที่กลุ่มทุนก็ดำรงสถานะในชนชั้นหลักทางเศรษฐกิจ แต่ไม่มีบทบาทนำทางการเมือง จึงอาจเรียกรัฐทุนนิยมนี้ว่า “รัฐทุนนิยมราชการ” (Bureaucratized Capitalist State) (เกษียร เตชะพีระ, 2537 : 91) อย่างไรก็ตามพลังนอกระบบราชการส่วนหนึ่งได้ล้ม “รัฐทุนนิยมราชการ” ซึ่งมีลักษณะเผด็จการ เมื่อ 14 ตุลาคม 2516 และนำไปสู่การประนีประนอมทางการเมืองระหว่างระบบราชการกับประชาสังคม ที่เรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ”

แต่ภายใต้ระบอบการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตยนี้ โครงสร้างทางอำนาจยังอยู่ที่ข้าราชการ โดยเฉพาะทหารเป็นด้านหลัก พลังประชาธิปไตยนอกระบบราชการที่เกิดขึ้นใหม่ ยังไม่มีความสามารถในการจัดตั้งที่ดี กล่าวคือ พลังต่าง ๆ ที่มีอยู่ยังไม่สามารถรวมตัวกันได้

ในแง่ของการจัดตั้งองค์กรดำเนินงานทางการเมือง การถ่ายโอนอำนาจทางเศรษฐกิจไปเป็นอำนาจทางการเมืองยังไม่สามารถทำให้กลายเป็นอำนาจของสถาบันได้ ซึ่งแม้ว่าระบบการเมืองจะเปิดให้มีผู้แทนราษฎรและพรรคการเมือง และมีการดำเนินงานในรัฐสภาได้ แต่กระบวนการกำหนดนโยบายก็ยังคงถูกครอบงำและกระจุกตัวอยู่ที่กลไกของระบบราชการ (อำมาตยาธิปไตย) มิใช่พลังประชาธิปไตย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ภายใต้โครงสร้างอำนาจทางการเมืองที่เป็นอยู่จะเห็นได้ว่ารัฐไทยพยายามควบคุมพลังนอกระบบราชการให้มาอยู่ภายใต้การครอบงำของรัฐในทางการเมือง โดยที่ระบบราชการและข้าราชการก็คือ สถาบันและกลไกสำคัญในการกำหนดนโยบายของรัฐ และการนำนโยบายไปปฏิบัตินั่นเอง

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อพรรคการเมืองต่าง ๆ ของไทยยังขาดการสนับสนุนจากกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพล รวมทั้งคะแนนเสียงสนับสนุนที่แน่นอนจากประชาสังคม สมาชิกในพรรคส่วนใหญ่ซึ่งเป็นส่วนน้อยของมวลชนไม่สามารถมีส่วนร่วมกำหนดมติทั่วไปของพรรคได้มาก และคอยควบคุมพรรคผ่านทาง การเลือกตั้งให้พรรคมีนโยบายเอินเอียงไปทางใด ฉะนั้นพรรคการเมืองของไทยส่วนใหญ่ จึงมีลักษณะเป็นเพียงกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะกิจ ที่คับแคบ กลุ่มธุรกิจบางกลุ่มเท่านั้นที่มีสายสัมพันธ์แนบแน่นกับพรรค การสนับสนุนการเงินแก่พรรคและตัวแทนของพรรคในช่วงระยะเวลาหาคะแนนเสียงเลือกตั้ง จึงเปรียบเสมือนการลงทุนทางเศรษฐกิจเพื่อแสวงหากำไรโดยการขอสัมปทาน หรือมีส่วนร่วมในโครงการใหญ่ ๆ ได้สะดวก ซึ่งแท้จริงแล้วก็เป็นการผูกขาดอำนาจรัฐของชนชั้นนำในระบบราชการ โดยมีกลไกของรัฐคอยควบคุมจำกัดมิให้พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มองค์กร สมาคมทางธุรกิจต่าง ๆ สามารถใช้ช่องทางในกระบวนการทางการเมืองเพื่อมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของรัฐ และการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐได้อย่างอิสระ ลักษณะเช่นนี้อำนาจทางเศรษฐกิจ จึงไม่สามารถแปรเปลี่ยนให้เป็นอำนาจทางการเมืองได้

สำหรับในภูมิภาคและท้องถิ่นก็ได้รับผลกระทบในลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือนักธุรกิจชั้นนำรวมทั้ง “เจ้าพ่อ” ทั้งหลายที่ทุนเริ่มโตขึ้น แต่ไม่สามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นได้ ดังนั้น “เจ้าพ่อ” จึงพยายามสร้างสายสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์กับชนชั้นนำในพรรคการเมืองกับข้าราชการที่มีอำนาจสูงสุดในส่วนกลาง หรือถ้ามีโอกาสและต้องการจะเป็นนักการเมือง (ส.ส., ส.จ., ส.ท.) ก็ไม่ยากนัก

เพราะ “เจ้าพ่อ” มี “อิทธิพล” และเครือข่ายความสัมพันธ์กว้างขวางกับประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นโครงสร้างของระบบอุปถัมภ์ และมี “อิทธิพล” เหนือข้าราชการระดับสูงของรัฐในจังหวัด รวมทั้งมีความมั่งคั่งทางธุรกิจ และการเงินจำนวนมาก ซึ่งธุรกิจส่วนหนึ่งของ “เจ้าพ่อ” ระดับจังหวัดหลายคน ก็มักจะถูกกล่าวหาว่าเป็นธุรกิจนอกระบบโดยใช้ “อิทธิพล” สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา ดังนั้นการใช้ “อิทธิพล” เข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับชาติของ “เจ้าพ่อ” จึงมีผลต่อการปกป้องคุ้มครองธุรกิจของตนด้วยลักษณะเช่นกล่าวนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวณิชย์ มีทัศนะว่า

“ปรากฏการณ์ของ “เจ้าพ่อ” หรือ “มาเฟีย” ทั้งหลายในระดับภูมิภาค และท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นการขาดการพัฒนาประชาธิปไตย และสถาบันทางการเมืองของไทยให้เกิดความต่อเนื่อง นั่นคือ ลักษณะการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองที่มีระยะเวลาการพัฒนาที่สั้นจึงเป็นการเร่งลงทุน เพื่อหาผลตอบแทนในระยะเวลาสั้น ด้วยการซื้อคะแนนเสียง และวิธีการรีบด่วนอื่น ๆ อันเป็นผลเสียต่อเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตย ฉะนั้นการที่ท้องถิ่นขาดกระบวนการประชาธิปไตยในลักษณะที่ต่อเนื่อง และถูกระบบราชการ-อำนาจทางราชการปิดกั้นมาเป็นเวลานาน ก็มีผลทำให้อำนาจท้องถิ่นหมดหนทางที่จะเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจระดับท้องถิ่น และจังหวัดจึงค่อย ๆ พัฒนาเป็นอำนาจนอกระบบในลักษณะของอิทธิพลของ “มาเฟีย” หรือ “เจ้าพ่อ” ซึ่งในหลายแห่งกลายเป็นอำนาจซ่อนอยู่ในอำนาจรัฐ ที่อำนาจรัฐต้องเผชิญกับปัญหาในการจำกัด ควบคุมมากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะในพื้นที่ ๆ มีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เช่น บริเวณชายฝั่งตะวันออก เป็นต้น” (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, 2534 : 115)

อย่างไรก็ตาม “เจ้าพ่อ” ในไทยก็มีลักษณะที่รุนแรงน้อยกว่า “มาเฟีย” ในอิตาลี และมีความแตกต่างกันมากในพื้นที่บางประการทางประวัติศาสตร์การก่อตั้งรัฐ โครงสร้างอำนาจ และการถือครองที่ดิน ตลอดจนพัฒนาการทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญคือ ในประเทศไทยแม้จะมีความพยายามในการรวมอำนาจรัฐไว้ในมือของพวกข้าราชการ และทหาร แต่ก็ไม่ได้มีประวัติศาสตร์ว่าชนชั้นเจ้าที่ดินได้ร่วมมือกับวัดในพระพุทธศาสนา และรัฐคหิชาวนาอย่างรุนแรงเหมือนในอิตาลีได้ ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยหลังสงครามโลกนั้น ประเทศไทยยังอุดมไปด้วยที่ดินและทรัพยากรต่าง ๆ ดังนั้นระบบอุปถัมภ์และองค์กรแบบ “มาเฟีย” ซึ่งเกิดจากการขาดแคลนทรัพยากร และจากการรวมศูนย์อำนาจจึงเกิดขึ้นอย่างเบาบางในประเทศไทย (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2537 : 250)

โดยสรุปแล้ว ระบอบประชาธิปไตยไทยจึงมีปัญหาสำคัญคือ ปัญหาความชอบธรรมของรัฐบาลที่เป็นตัวแทนของประชาชน (representative government) แม้ว่าตามหลักการแล้ว รัฐบาลที่เป็นตัวแทนประชาชนคือ รัฐบาลของปวงชน (popular government) แต่วิวัฒนาการของระบอบการเมืองดังกล่าวข้างต้นทำให้พลังส่วนต่าง ๆ ในสังคมโดยเฉพาะพลังราชการไม่ยอมรับความชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตย และชี้ให้เห็นถึงภัยของ “อิทธิพล” ท้องถิ่น ตลอดจนลักษณะเด่นของการเลือกตั้ง และพรรคการเมืองอยู่ตลอดเวลา คำแถลงการณ์ส่วนหนึ่งของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติสะท้อนถึงทัศนะเกี่ยวกับปัญหานี้เป็นอย่างดี

2. การดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่

การดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่จะยังคงมีบุคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลงอยู่ด้วย หรือสามารถอาศัยอำนาจแบบนักเลง ซึ่งมีลักษณะรุนแรงสร้างอิทธิพลขึ้นมา เพื่อดำรงอยู่ในอาณาบริเวณท้องถิ่นแห่งหนึ่งอย่างมีสัมพันธภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์กับคนในท้องถิ่นนั้น กล่าวคือ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ จะอาศัยอำนาจแบบนักเลงสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา และใช้อำนาจทางเศรษฐกิจไปสัมพันธ์กับอำนาจที่เป็นทางการ และอำนาจทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับชาติอย่างชัดเจน ในลักษณะของการมีอิทธิพลที่เหนือกว่า หรือครอบงำผู้ใช้อำนาจเหล่านั้น ตลอดจนการเข้ามาบีบบังคับทางการเมืองโดยตรง หรือโดยอ้อม ทั้งนี้เพื่อแสวงหา และปกป้องผล

ประโยชน์ของตนเองเพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตามก็มี “เจ้าพ่อ” แบบใหม่อีกลักษณะหนึ่งที่มีได้ มีบุคคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลงอยู่ด้วย หรือสามารถอาศัยอำนาจแบบนักเลง ซึ่งมีลักษณะรุนแรงสร้างอิทธิพลขึ้นมา แต่ก็มีอิทธิพลในการดำรงอยู่ในอาณาบริเวณท้องถิ่นแห่งหนึ่งอย่างมีสัมพันธภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์กับคนในท้องถิ่นนั้นอย่างกว้างขวาง เพราะสามารถสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา และใช้อำนาจทางเศรษฐกิจไปสัมพันธ์กับอำนาจที่เป็นทางการ และอำนาจทางการเมืองในลักษณะเดียวกัน ดังจะได้พิจารณาให้เห็นต่อไป

อาจกล่าวได้ว่าในช่วงทศวรรษที่ 2490 ถึง ปี พ.ศ.2516 “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ ได้ค่อย ๆ สะสมทุนขึ้นมา โดยอาศัยช่วงระยะเวลาที่เศรษฐกิจในภูมิภาคและท้องถิ่นกำลังเจริญเติบโต แต่ด้วยเหตุที่รัฐบาลเผด็จการทหาร ตั้งแต่สมัยจอมพล ป. จอมพลสฤษดิ์ จนถึงจอมพลถนอม นั้น ยังไม่เปิดโอกาสให้พลังทางเศรษฐกิจที่กำลังเติบโตอยู่ในภูมิภาค และท้องถิ่นเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ “เจ้าพ่อ” ที่มีอิทธิพลมากในท้องถิ่น จึงยังมิได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างชัดเจน เหมือนกับภายหลังปี 2516 เป็นต้นมา กรณี “เจ้าพ่อบางนกแขวก” เป็นตัวอย่างหนึ่งที่พอจะชี้ให้เห็นถึงลักษณะการเกิดขึ้น และการดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ในระยะที่อยู่ในช่วงการปกครองแบบเผด็จการทหาร ในทศวรรษที่ 2490 - ต้นทศวรรษที่ 2500

อิทธิพลของ “เจ้าพ่อบางนกแขวก”

ในปี พ.ศ.2502 หนังสือพิมพ์รายวัน 2 ฉบับคือ พิมพ์ไทย และเสียงอ่างทอง ได้ใช้คำว่า “เจ้าพ่อ” ขนานนามบุคคลรายหนึ่งที่มีอิทธิพลใหญ่ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยเรียก นายกำจวน วีระนนท์ ว่า “เจ้าพ่อบางนกแขวก” เป็นคนแรก (และ ดู เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2537 : 68 - 71) ประวัติของนายกำจวน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการกระทำในทางนักเลง และการใช้อำนาจ-อิทธิพลอย่างกว้างขวางในเขตจังหวัดสมุทรสงคราม และทั่วลุ่มน้ำภาคกลางตอนล่าง โดยสรุปคือ

นายกำจวน เกิดในปี พ.ศ.2452 ที่ ต.บางนกแขวก อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม ทำธุรกิจการค้าหลายอย่างที่ จ.สมุทรสงคราม เป็นหลัก กิจการที่ใหญ่ ๆ ได้แก่ เจ้าของบริษัท

เดินเรือโยง และเรือโดยสารหลายบริษัท ในชื่อบริษัทเรือโยงบางนกแขวก บริษัทเรือโยง ภาษีเจริญ บริษัทเดินเรือรังสิต มีกิจการทำป่าไม้โดยได้รับสัมปทานในเขต จ.กาญจนบุรี และประจวบคีรีขันธ์ รวมทั้งค้าไม้ซุง ซึ่งบางส่วนนำมาจากปากน้ำโพ จ.นครสวรรค์ มีหุ้นส่วนกับโรงไฟฟ้าในกรุงเทพฯ และก่อนที่จะมีกฎหมายห้ามการสูบฝืน เขายังเข้าหุ้นกับคนที่ล่าป่าทำธุรกิจโรงฝืนด้วย จะเห็นได้ว่าการประกอบธุรกิจของเขามีมาก แต่นั่นไม่ใช่สิ่งที่จะทำให้เขาถูกมองว่าเป็น “เจ้าพ่อ” ในสายตาของสื่อทางหนังสือพิมพ์ขณะนั้น เพราะธุรกิจที่เขาทำไม่ใช่สิ่งที่ผิดกฎหมาย เป็นภูมิหลังทางธุรกิจที่ไม่แตกต่างจากนักธุรกิจที่มีฐานะดีทั่วไปในช่วงเวลานั้น แล้วอะไรคือเหตุผลสำคัญ หรือที่ทำให้เขาถูกมองว่าเป็น “เจ้าพ่อ”

สิ่งสำคัญก็คือ เขามีลักษณะทางนักร้อง หรือเสื่อผสมผสานอยู่ด้วย เพราะเขาจะมีอิทธิพลบารมี มีพรรคพวกลูกน้อง และบรรดามือปืนเป็นจำนวนมาก ใช้ความรุนแรงในการทำธุรกิจ และประกาศอำนาจของตน เขาเคยก่อคดีและพัวพันกับเรื่องต่าง ๆ มาก เท่าที่ตำรวจนำหลักฐานมายืนยันได้ก็มีถึง 28 คดีแล้ว เช่น การข่มขู่ทำร้ายผู้อื่น เพื่อผูกขาดการเดินเรือ โดยใช้วิธีการแบบ “นักร้อง” คือไม่ยอมให้ใครมาใหญ่เหนือน้ำแข่งกับ “เรือปล่องเหล็ก” ของบริษัทตนได้ เขาเคยปล้นสะดมเช่นเดียวกับลักษณะของ “เสื่อ” ในสมัยก่อนคือ เคยปล้นเรือคาราไทยที่อ่าวไทย พร้อมกับฆ่าลูกเรือแล้วโยนศพลงทะเล เคยปล้นร้านทองที่ปากทางเข้าบางนกแขวก ปล้นบ้านผู้ใหญ่บ้าน แล้วเอาเงินสดสองแสนบาทเศษ เคยฆ่ามือปืนบางคนที่ขัดแย้งกัน เคยฆ่านายบุญล้อม ศรีสุวรรณ ส.ส.สมุทรสาครด้วย นอกจากนี้เคยใช้ให้ลูกน้องไปบุกปล้นบ้าน และฆ่านางสาวประไพตาย โดยไม่มีใครกล้าเป็นพยานเพราะมีการข่มขู่ด้วย คดีสุดท้ายที่นำจุดจบมาให้ “เจ้าพ่อบางนกแขวก” ก็คือการใช้ให้ลูกน้องฆ่านายบุญเชิด สุขภมณี ซึ่งเป็นนายความที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2502 เพราะต้องการช่วยพรรคพวกที่ขัดแย้งกับผู้ตาย หลักฐานต่าง ๆ ที่ถูกขุดขึ้นมาเพื่อเชื่อมโยงไปสู่คดีอื่น ๆ จน “เจ้าพ่อบางนกแขวก” ต้องถูกตัดสินลงโทษประหารชีวิตมาจากนายตำรวจผู้หนึ่งที่เคยมีความขัดแย้งกับเขา

สิ่งที่น่าพิจารณาก็คือ ลักษณะการดำเนินธุรกิจ และการกระทำโดยรวมของเขาในช่วงระยะเวลานั้นทศวรรษนั้นเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจ-อิทธิพลอย่างกว้างขวาง และมีความเป็นนักร้อง หรือเสื่อผสมผสานอยู่ด้วย แต่เขาก็มีใจจำกัดตนเองอยู่กับการเป็น “นักร้อง” หรือ “เสื่อ” ที่ปล้นสะดมแบบโจร ดังที่เคยปรากฏขึ้นมาทำอาณาบริเวณภาคกลาง ก่อน

หน้านี้หรือในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ความแตกต่างที่สำคัญที่ทำให้เขามีความแตกต่างจาก “นักเลง” และ “เสื่อ” ทั่วไปที่เป็นโจรปล้นสะดมก็คือ แม้ว่าพฤติกรรมที่เป็นจริงของเขจะเป็นคนนอกกฎหมายที่ก่อคดีความอาชญากรรมหลายคดี แต่ทางราชการก็มีอาจเอาตัวเขามาดำเนินคดีได้อย่างสะดวก ทั้งนี้เพราะเขาได้อาศัยสายสัมพันธ์ที่มีต่อข้าราชการในระดับท้องถิ่น และส่วนกลาง เช่น พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ พร้อม ๆ กับการค่อย ๆ ปรับตัวเองจากการเป็น “นักเลง” และ “เสื่อ” เทียบปล้นสะดมก่ออาชญากรรมเป็นปกติ มาเป็นผู้ประกอบการธุรกิจที่อาศัยอำนาจ-อิทธิพลอย่างกว้างขวาง เป็นตัวสนับสนุนการดำรงอยู่ และการเติบโตทางธุรกิจของตน

ดังนั้นกรณี นายกำแหง วีระนนท์ ซึ่งถูกขนานนามจากหนังสือพิมพ์เป็นคนแรกว่า “เจ้าพ่อบางนกแขวก” ในปี 2502 นี้ พอสรุปได้ว่า “เจ้าพ่อ” ตามที่รู้จักกันในปัจจุบันนี้ เริ่มปรากฏชัดเจนตั้งแต่ก่อนทศวรรษที่ 2500 แล้ว ถ้าพิจารณาจากการเติบโตของ “เจ้าพ่อบางนกแขวก” จากข้อมูลที่มีอยู่นี้ เขาควรจะเติบโตขึ้นมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 แล้ว นั่นหมายความว่า กำเนิดของ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่หรือสมัยใหม่ ก็น่าจะเริ่มในต้นทศวรรษ 2490 หรือก่อนทศวรรษ 2490 ไม่นานนัก

เมื่อพิจารณาการดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อบางนกแขวก” ที่มี “อิทธิพล” อยู่ในช่วงทศวรรษที่ 2490 ถึงต้นทศวรรษที่ 2500 และเป็นบุคคลแรกที่ถูกใส่ชื่อให้เป็น “เจ้าพ่อ” คนแรก ซึ่ง “เจ้าพ่อบางนกแขวก” มีลักษณะผสมผสานระหว่างความเป็นนักเลง และ “เสื่อ” อยู่ด้วย เช่นเดียวกับ “เจ้าพ่อ” หลายคนที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น “เจ้าพ่อแป๊ะ” (นายปิยะ อังกินันท์) “เจ้าพ่อเป๊าะ” (นายสมชาย คุณปลื้ม) “เจ้าพ่อวังน้ำเย็น” (นายเสนาะ เทียนทอง) “เจ้าพ่อซัซเตาปูน” (นายชัชวาล คงอุดม) “เจ้าพ่อจิว” (นายจุมพล สุขภารังษี) “เจ้าพ่อไซ” (นายสุชัย รวยริน) “เจ้าพ่อแกล้ว” (นายแกล้ว ธนิกุล) เป็นต้น พวก “เจ้าพ่อ” เหล่านี้ ก็ยังคงมีลักษณะของความเป็นนักเลงผสมผสานอยู่ด้วย และอาจกล่าวได้ว่ามีพัฒนาการเติบโตมาโดยอาศัยอำนาจแบบนักเลงมาก่อน โดยใช้ “อิทธิพล” ไปในทางการสร้างความเติบโตทางธุรกิจ และเข้ามาสัมพันธ์กับอำนาจที่เป็นทางการ รวมทั้งการเข้ามามีบทบาททางการเมืองในระดับท้องถิ่น และระดับชาติในที่สุด

จึงพอสรุปได้ว่า “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ ส่วนหนึ่งยังคงมีบุคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลงอยู่ด้วย และสามารถอาศัยอำนาจแบบนักเลง ซึ่งมีลักษณะที่รุนแรงสร้างอิทธิพลขึ้นมาตามที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นด้วย อย่างไรก็ตาม “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ อีกลักษณะหนึ่งจะไม่พบว่ามีบุคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง หรืออาศัยอำนาจแบบนักเลง ซึ่งมีลักษณะรุนแรงในการสร้างอิทธิพลขึ้นมา เช่น นายบรรหาร ศิลปอาชา นายชูชีพ หาญสวัสดิ์ นายณรงค์ วงศ์วรรณ เป็นต้น แต่ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ทั้ง 2 ลักษณะนี้ จะมีการดำรงอยู่ในอาณาบริเวณท้องถิ่นแห่งหนึ่งอย่างมีอิทธิพล โดยสามารถสะสมทุนสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา จนกลายเป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดอิทธิพลกว้างขวางได้ และค่อย ๆ ไปสัมพันธ์กับอำนาจที่เป็นทางการ และอำนาจทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับชาติ ในลักษณะที่มีอิทธิพลเหนือกว่า หรือครอบงำผู้ใช้อำนาจเหล่านั้น ตลอดจนการเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรง หรือโดยอ้อม เพื่อแสวงหาและปกป้องผลประโยชน์ของตนได้

3. นักธุรกิจการเมืองท้องถิ่นกับ “เจ้าพ่อ” ในฐานะชนชั้นนำทางอำนาจในเศรษฐกิจและการเมืองไทย

นักธุรกิจการเมืองท้องถิ่นกับ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่มีลักษณะที่เหมือนกันคือ มีการสะสมทุนหรือความมั่งคั่งทางธุรกิจขึ้นมาในระดับหนึ่ง จนกลายเป็นอำนาจทางเศรษฐกิจที่มีความหมายต่อการเข้ามามีบทบาททางการเมือง ซึ่งการแปรเปลี่ยนอำนาจทางเศรษฐกิจให้กลายเป็นอำนาจทางการเมือง และแปรเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองให้กลายเป็นอำนาจทางเศรษฐกิจอีกนั้นเป็นเรื่องปกติในระบบประชาธิปไตย แต่นักธุรกิจการเมืองกับ “เจ้าพ่อ” ก็มีความแตกต่างกันมากในด้านการดำรงอยู่อย่างมี “อิทธิพล” ในท้องถิ่น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมี หรืออาศัยบุคลิกภาพและวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลงในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ เพื่อใช้อำนาจทางเศรษฐกิจเป็นตัวเสริมสร้างอิทธิพลในท้องถิ่น ในลักษณะของการมีสัมพันธภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์กับคนจำนวนมากในท้องถิ่น โดยการให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง รวมทั้งอุปถัมภ์แลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับคนในท้องถิ่น ตลอดจนการใช้ “อิทธิพล” อยู่เหนือหรือครอบงำเจ้าหน้าที่ของรัฐในท้องถิ่น ดังจะได้กล่าวสรุปให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนในตอนท้ายของบทนี้

การดำรงอยู่ของนักธุรกิจท้องถิ่น

ในด้านภูมิหลังของนักธุรกิจ นายทุนท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน มักจะก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาจากการประกอบธุรกิจจากธุรกิจการค้าเล็ก ๆ เช่น ค้าเต้าฮวย เต้าหู้ น้ำโอเลี้ยง จับเลี้ยง ก๋วยเตี๋ยว ร้านค้าประเภทโชห่วย ยี่ปั่ว ซาปั่ว เป็นต้น และมักจะเริ่มจากการเป็นจับกังมาก่อน เมื่อเก็บเงินก้อนได้ก็พยายามเปลี่ยนแปลงไปลงทุนทำการค้าจากเล็ก ๆ ก่อน พอมีความชำนาญในธุรกิจตัวใด และมีเงินทุนมากขึ้น ก็พยายามขยายธุรกิจตัวนั้นไปอีก พร้อม ๆ กับการสะสมทุนไปเรื่อย ๆ จนสบโอกาสที่จะประกอบการธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นก็จะลงทุน โดยอาศัยญาติพี่น้องช่วยกันดูแลรับผิดชอบ เหมือนหนึ่งแบ่งงานกันทำจนเกิดความชำนาญเฉพาะด้าน ญาติพี่น้องที่มีมากจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเติบโตทางธุรกิจให้หลากหลายมากขึ้น ในขณะที่เงินทองที่ได้มานั้นต้องอาศัยความขยันอดทนต่อสู้ ตลอดจนถูกด้วยตัวเอง ผสมผสานกับความซื่อสัตย์ สุจริต รู้จักบริการลูกค้า ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของคนจีนทางการค้าขายที่คนจีนรุ่นต่าง ๆ ถ่ายทอดกันมา

ดังนั้นภูมิหลังของนักธุรกิจที่เริ่มจากการเป็นลูกจ้าง จนมาทำการค้าเล็ก ๆ และขยายธุรกิจต่อไปเรื่อย ๆ โดยอาศัยญาติพี่น้องช่วยเหลือกัน จนเกิดธุรกิจมากมาย เช่น การซื้อขายข้าวเปลือก ข้าวสาร ประกอบการโรงสี โรงน้ำแข็ง โรงไม้ โรงเลื่อย ร้านค้าวัสดุก่อสร้าง ร้านขายทอง ขายรถจักรยานยนต์ เป็นต้น ธุรกิจเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องอาศัย “อิทธิพล” ก็อยู่ได้ ไม่จำเป็นต้องมีลูกน้องบริวารที่เป็นนักเลงมาช่วยควบคุมดูแลธุรกิจ นักธุรกิจจึงดำรงอยู่ในท้องถิ่นจากการสะสมทุน ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจด้วยการใช้ความสามารถส่วนตัว และญาติพี่น้องเป็นปัจจัยสำคัญมากกว่าการอาศัยนักเลง อันธพาล หรืออาศัย “อิทธิพล” เหนือกฎหมาย เหนือข้าราชการของรัฐ จริงอยู่มีบ้างที่นักธุรกิจจำเป็นต้องติดสินบนเจ้าหน้าที่เพื่อความสะดวกรวดเร็วในทางการค้า แต่ก็เป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่ไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในเชิงอุปถัมภ์แก่กัน

เมื่อประเภทของธุรกิจ และวิธีดำเนินธุรกิจของนักธุรกิจอาศัยความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน รู้จักให้บริการลูกค้า ประกอบกับความสามารถส่วนตัว ความรอบรู้ใหม่ ๆ ที่เพิ่มพูนขึ้นจากวิทยาการใหม่ ๆ ที่ได้รับเข้ามา เมื่อลูกหลานได้เข้าสู่ระบบการศึกษาที่ทันสมัยจนสามารถนำเทคนิควิธีการความรู้ใหม่มาผสมผสานกับวัฒนธรรม ในการประกอบการ

คำ ก็ยังทำให้ธุรกิจการค้าขายตัวเติบโตมากขึ้น ดังนั้นการดำรงอยู่ของนักธุรกิจท้องถิ่น ลักษณะนี้จึงอยู่ในระบบการแข่งขันตามกลไกตลาด โดยอาศัยความสามารถส่วนตัว ทำธุรกิจอยู่ภายใต้กฎหมาย สัมพันธ์กับอำนาจทางราชการน้อย ไม่มีลักษณะอยู่นอกกฎหมาย เหนือข้าราชการของรัฐโดยการใช้ “อิทธิพล” ในลักษณะที่เถื่อนหรือรุนแรง ไม่ได้เติบโตขึ้นมาจากการสั่งสม “อิทธิพล” และมีอำนาจแบบนักเลงมาก่อน และเมื่อมีการเติบโตทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้อาศัยอำนาจแบบนักเลงที่ต้องใช้อำนาจทางเศรษฐกิจที่ตนมีอยู่ เพื่อไปสัมพันธ์กับ “อิทธิพล” ของพวกนักเลง

รวมทั้งเมื่อนักธุรกิจมีอำนาจทางเศรษฐกิจมากขึ้น ก็ได้พยายามใช้อำนาจทางเศรษฐกิจสร้าง “อิทธิพล” ขึ้นมาในท้องถิ่น โดยการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ขึ้นมาอย่างกว้างขวางกับพวกนักเลง ผู้มีอิทธิพลในระดับต่าง ๆ ตลอดจนชาวบ้านในท้องถิ่นเพื่อให้ตนมี “อิทธิพล” ขึ้นมา เพราะใช้อำนาจทางเศรษฐกิจไปสัมพันธ์กับอำนาจแบบนักเลง โดยการกดทับหรือดึงเอาพวกนักเลงเข้ามาอยู่ใต้อำนาจทางเศรษฐกิจของตน เพื่อให้ตนสามารถใช้ “อิทธิพล” กับพวกนักเลงและชาวบ้านในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ และปกป้องธุรกิจของตน ทั้งนี้ก็เนื่องจากธุรกิจของนักธุรกิจส่วนใหญ่อิงอยู่กับความถูกต้องตามกฎหมายนั่นเอง ไม่ได้ประกอบธุรกิจที่ผิดกฎหมาย ที่ต้องใช้อิทธิฤทธิ์ สัมปทาน

ดังนั้นการดำรงอยู่ของนักธุรกิจท้องถิ่นที่สะสมทุนขึ้นมาจนมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ที่กลายเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่สำคัญตัวหนึ่งที่เรียกว่า อำนาจทางเศรษฐกิจ จึงมิได้สัมพันธ์กับการมีและใช้ “อิทธิพล” ที่เกี่ยวข้องกับการมีบุคคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง หรืออาศัยอำนาจแบบนักเลงมาตั้งแต่ต้น และเมื่อมีอำนาจทางเศรษฐกิจแล้ว ก็ได้ได้นำอำนาจนี้ไปสัมพันธ์กับอำนาจแบบนักเลง ในแง่ของการอุปถัมภ์แลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับพวกนักเลง และผู้มีอิทธิพลรอง ๆ ลงมา เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้ตนมี “อิทธิพล” เหนือนักเลง” เหนือผู้มีอิทธิพลเหล่านั้น ตลอดจนใช้ “อิทธิพล” เหนือชาวบ้านในท้องถิ่น จริงอยู่นักธุรกิจก็อาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจมี “อิทธิพล” ต่อข้าราชการของรัฐต่อเนักการเมืองท้องถิ่น และระดับชาติ ตลอดจนการเข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่น และระดับชาติโดยตรง แต่การดำรงอยู่ในท้องถิ่นจะไม่มีลักษณะของการสร้าง “อิทธิพล” ขึ้นมา โดยมีสัมพันธภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์กับคนจำนวนมากในท้องถิ่น ในลักษณะของการอุปถัมภ์แลกเปลี่ยนผลประโยชน์อย่างกว้างขวางกับคนในท้องถิ่น

อาจกล่าวได้ว่า นครธุรกิจการเมืองท้องถิ่นกับ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ ที่อยู่ในท้องถิ่น ค่อย ๆ เริ่มสะสมทุนเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมาในท้องถิ่น ในระยะเวลาใกล้เคียงกันคือ ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษที่ 2500 มา เพราะนโยบายของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งมีความแตกต่างจากรัฐบาล จอมพล ป. มากขึ้น ในแง่ของการส่งเสริมให้ภาคเอกชนของไทย ก็เริ่มได้รับประโยชน์จากนโยบายของรัฐที่มี แผนแม่บททางเศรษฐกิจที่ชัดเจนขึ้น จากแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มี อย่างต่อเนื่อง จึงก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจลงสู่ภูมิภาค และท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง ทั้งนี้ปัจจัยที่สนับสนุนสำคัญคือ เงินช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาทางด้าน ทหาร และพัฒนาประเทศเพื่อสร้าง โครงสร้างพื้นฐานรองรับการลงทุนจากต่างประเทศ และ เพื่อป้องกันภัยจากคอมมิวนิสต์ที่กำลังขยายอุดมการณ์เข้ามาในภูมิภาคอินโดจีนในช่วง สงครามเย็น ดังจะได้พิจารณาในรายละเอียดต่อไป

การสะสมทุนในระยะแรกของ “เจ้าพ่อ” อาจเริ่มขึ้นในช่วงทศวรรษแห่งปี ค.ศ. 1960 เมื่อแหล่งทุนจากภายนอกประเทศ ทั้งของอเมริกันในรูปแบบของการสร้างฐานทัพ การ พัฒนาอุปกรณ์พื้นฐานด้านยุทธศาสตร์ต่าง ๆ การสนับสนุนทางการเงินต่อรัฐบาลใน ประเทศอย่างขนานใหญ่ และอย่างต่อเนื่องในทุกภูมิภาค จึงส่งผลกระทบต่อวงการธุรกิจทั่ว ทุกภูมิภาคทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม (ดู Benedict Anderson, 1990 : 462 - 464) และ การลงทุนของรัฐอย่างมหาศาลด้วยเงินกู้จากต่างประเทศในโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ นั้น มีผลในการทำให้ชนชั้นนำในเขตเมือง และเขตชนบท สามารถอาศัยผลพวงของการลง ทุนของรัฐนี้จัดตั้ง และขยายธุรกิจในระดับจังหวัด และภูมิภาคด้วย ประกอบกับการมี บทบาทของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคนี้ทำให้ธุรกิจการค้าก่อสร้าง และการขนส่งขยายตัว และมี การสะสมทุนอย่างรวดเร็ว อันเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ ในเขตเมืองของจังหวัดหลายจังหวัด และเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของการแปรเปลี่ยน อำนาจทางเศรษฐกิจ ไปเป็นอำนาจทางการเมืองในระดับอำเภอ จังหวัด จนถึงภูมิภาค จน พัฒนามาสู่การจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อแข่งขันในการเลือกตั้งในที่สุด

ในระหว่างปี 2499 - 2502 การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยการริเริ่มของรัฐได้อ่อน กำลังลง ซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งในและนอกประเทศ กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เมื่อกลุ่มจอมพลสฤษดิ์

ขึ้นครองอำนาจในปี 2500 เพราะจอมพลสฤษดิ์ มิได้มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจอยู่ในกิจการประเภทรัฐวิสาหกิจเหมือนกลุ่มจอมพล ป. แต่ขึ้นกับเอกชนโดยใช้อำนาจทางการเมือง เมื่อกลุ่มสฤษดิ์ขึ้นครองอำนาจ แหล่งรายได้ทางเศรษฐกิจได้ย้ายจากรัฐวิสาหกิจไปยังกลุ่มวิสาหกิจเอกชน นโยบายของรัฐได้เอื้ออำนวยต่อการเติบโตของทุนต่างชาติมากขึ้น และมีผลต่อการขยายตัวของการลงทุนในภาคเอกชนของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ธนาคารโลก และสหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย (จักรทิพย์ นาดสุภา, 2523 : 185 - 189)

ตั้งแต่ปี 2500 - 2516 แม้รัฐบาลจะปกครองประเทศแบบเผด็จการ แต่ก็ถูกแรงผลักดันจากทุนนิยมภายนอกประเทศที่ต้องการให้รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ เช่นในปี 2503 รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน โดยเน้นให้สิทธิพิเศษแก่นักลงทุนต่างประเทศ ในปี 2504 เริ่มมีประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 (2504 - 2509) มีการเน้นส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม และสนับสนุนให้เอกชนประกอบธุรกิจอย่างเต็มที่ (สมภพ มานะรังสรรค์, น.79 - 98) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติยังมีต่อเนื่องกันจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแผนพัฒนาทุกฉบับมีลักษณะที่ส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างยิ่ง เพราะมีลักษณะที่เปิดเสรีทางการค้าและการลงทุนในภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม และการบริการเป็นหลัก แต่ก็ส่งผลให้ภาพรวมทางเศรษฐกิจในภาคอื่น เช่น พาณิชยกรรม และการเกษตรขยายตัวขึ้นด้วย

นอกจากนี้หลังสงครามเกาหลี โลกก็ก้าวเข้าสู่ 2 ทศวรรษแห่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการค้าของโลกที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยมีตัวกระตุ้นมาจากการที่เศรษฐกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศในยุโรปเจริญเติบโตอย่างมาก ปริมาณความต้องการสินค้าของโลกขยายตัวสูงตลอดทศวรรษ 2490 ถึงปลายทศวรรษ 2510 ช่วงเวลานี้ทุนของประเทศต่าง ๆ เคลื่อนย้ายระหว่างประเทศมากขึ้น การค้าของโลกขยายตัวมากขึ้น มีการไหลเข้ามาของทุนต่างชาติมากขึ้น และสหรัฐฯ เองก็มีการขยายฐานอำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศกว้างขวางออกไป สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยเป็นอย่างมาก และนับจากปลายทศวรรษที่ 2480 เป็นต้นมา ได้เกิดสงครามเย็นขึ้น ผู้นำทางทหารของไทยได้แสดงท่าทีต่อต้านคอมมิวนิสต์เพื่อทำให้สหรัฐฯ มอบเงินสนับสนุน

บาทของกองทัพ และสหรัฐฯ ยังได้ผลักดันให้ผู้นำทหารจัดการทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่สนับสนุนเศรษฐกิจแบบทุนนิยมด้วย สหรัฐได้ให้เงินช่วยเหลือทางการทหารแก่ไทย ระหว่าง พ.ศ.2494 ถึง 2518 ถึง 2.5 พันล้านบาท และยังให้เงินช่วยเหลือทางด้านอื่น ๆ อีก 627 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เงินช่วยเหลือทั้งหมดรวมกันมากกว่า 3 พันล้านเหรียญ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยเป็นอย่างมาก (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเกอร์, 2539 : 215 - 217)

ดังนั้นเมื่อรัฐบาลมีการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมการลงทุนของภาคเอกชน และเปิดให้ทุนจากต่างประเทศเข้ามาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 ตลอดจนการให้เงินช่วยเหลือของสหรัฐต่อกองทัพ และช่วยเหลือทางด้านอื่น ตั้งแต่ปี 2494 - 2518 รวมทั้งเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา โดยรัฐบาลได้จัดทำโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การสร้างประปา ไฟฟ้า เส้นทางเดินรถ และรถไฟ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจไปสู่ภูมิภาค และท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้นายทุนนักธุรกิจมีการสะสมทุนเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมามากขึ้น

พัฒนาการของชนชั้นนายทุนประเภทที่อาศัยสถานการณ์เศรษฐกิจเฟื่องฟูระหว่างสงครามอินโดจีนนี้เป็นไปอย่างรวดเร็ว และทำให้เกิดอำนาจใหม่ในระดับอำเภอ จังหวัด และภูมิภาค ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับอำนาจ “มาเฟีย” มากกว่าอำนาจทางเศรษฐกิจของนายทุนในศูนย์กลาง ในแง่ที่ว่า อำนาจเศรษฐกิจ-การเมือง ของนายทุนท้องถิ่นมีผลต่อประชาชนภายในอำเภอและจังหวัดมาก เพราะมีการรวมศูนย์กลางสูงด้วยการอาศัยอำนาจ-อิทธิพลของเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2530 : 209 - 210) นั่นหมายความว่า “เจ้าพ่อ” ในยุคปัจจุบัน ก็คือศูนย์อำนาจใหม่ในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค ซึ่งมีพลังของอำนาจท้องถิ่นที่สามารถท้าทายอำนาจรัฐได้ โดยผ่านกลไกของรัฐและเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดในอำนาจของรัฐ หรือเป็นการลดทอนบทบาทของอำนาจรัฐมากขึ้น

กล่าวได้ว่านักธุรกิจการเมืองท้องถิ่นกับ “เจ้าพ่อ” ท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันในสาระสำคัญคือ ด้านบุคคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง หรือการอาศัยอำนาจแบบนักเลง ซึ่งบางครั้งมีลักษณะรุนแรงในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา และ

ลักษณะการดำรงอยู่อย่างมีอิทธิพลในท้องถิ่น โดย “เจ้าพ่อ” จะดำรงอยู่ในท้องถิ่นในลักษณะอย่างทีกล่าวนี้อย่างชัดเจน ส่วนนักธุรกิจการเมืองท้องถิ่นจะไม่มีให้เห็นชัดเจน

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา นักธุรกิจท้องถิ่นที่มีอิทธิพลจะถูกเรียกขานกันโดยทั่วไปว่า “เจ้าพ่อ” เพราะพวกเขาจะมีพรรคพวกและผู้ติดตามหลายกลุ่ม นอกจากนั้นยังมีความใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจต่าง ๆ เช่น ข้าราชการ ตำรวจ และทหาร พวก “เจ้าพ่อ” เหล่านี้ จะเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารระดับท้องถิ่น และเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต พิริยะรังสรรค์, 2536 : 1) กระนั้นก็ตามการศึกษานี้ ผู้เขียนจะเน้นศึกษาเฉพาะ “เจ้าพ่อ” ที่มีบุคลิกภาพและวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง หรือมีความสามารถในการใช้อำนาจแบบนักเลง หรือมีความสามารถในการใช้อำนาจแบบนักเลงในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา

กล่าวได้ว่า “เจ้าพ่อ” ในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นมาและดำรงอยู่ในระยะเวลาหนึ่งก็ยังคงมีลักษณะบางประการที่ใกล้เคียงกันมากกับ “เจ้าพ่อบางกอก” เช่นในกรณีของ “เสี่ยแหยม” จ.อ่างทอง “เฮียไซ” (หลงจูไซ) “หลงจูเกียง” “เสี่ยเจียง” “เสี่ยฮวด” และ “กำนันเป๊าะ” แห่ง จ.ชลบุรี ปิยะ อังกิ้นันท์ จ.เพชรบุรี “ซัซเตาปูน” “แกล้ว ธนิกุล” ของกรุงเทพฯ “เสี่ยเส็ง” จ.ขอนแก่น ในแง่ของการปรับตัวจากการเป็น “นักเลง” หรือมีบุคลิกภาพในลักษณะของ “นักเลง” ผสมผสานอยู่ด้วย ตลอดจนมีการใช้สายสัมพันธ์กับข้าราชการในท้องถิ่น หรือส่วนกลาง โดยเฉพาะกับนายพลของทหารหรือตำรวจ และใช้อำนาจ-อิทธิพลอย่างกว้างขวางเป็นตัวสนับสนุนการดำรงอยู่ และการเติบโตทางธุรกิจ

แต่ “เจ้าพ่อ” ในช่วง 2 - 3 ทศวรรษมานี้ มีการเกิดและพัฒนาไปมากกว่าเดิม และมีความสลับซับซ้อนในการดำรงอยู่มากกว่าเก่า เพราะสามารถใช้ “อิทธิพล” ได้อย่างซับซ้อนกว้างขวาง โดยใช้ “อิทธิพล” ไปสัมพันธ์กับอำนาจที่เป็นทางการ และอำนาจทางการเมืองระดับท้องถิ่น และระดับชาติมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน สัมพันธภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์ของ “เจ้าพ่อ” ที่มีต่อพรรคพวกลูกน้อง ชาวบ้าน ตลอดจนข้าราชการของรัฐ ตัวแทนของประชาชนทางการเมืองระดับท้องถิ่น และการเมืองระดับชาติมักจะเป็นไปในลักษณะที่เสริมสร้าง “อิทธิพล” ให้กับ “เจ้าพ่อ”

พิจารณาอีกแง่หนึ่งสิ่งที่มีผลก่อให้เกิดระบบ “เจ้าพ่อ” สมัยใหม่ในหลายจังหวัดของไทย ซึ่งในขณะเดียวกันก็เป็นนักธุรกิจ นายทุน อีกประเภทหนึ่งที่แตกต่างจากที่พบทั่วไปนั้น ก่อนข้างจะมีความสัมพันธ์กับการที่อำนาจรัฐได้จำกัดมิให้พลังนอกระบบนอกราชการมีโอกาสดิบโต พัฒนาได้อย่างอิสระ โดยใช้กลุ่ม องค์กร สมาคมที่จำเป็นต้องมีอยู่หลากหลายนั้นจัดตั้งให้มีสถานะเป็นกลุ่มผลประโยชน์ (หรือกลุ่มอิทธิพล) ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นพลังในการผลักดัน เรียกร้อง และต่อรองกับพรรคการเมืองต่าง ๆ โดยไม่ต้องทุ่มเทเงินสนับสนุนสร้างตัวแทน (ส.ส.) ของตนเองขึ้นมาเฉพาะ เพื่อใช้เป็นพลังสำคัญในการถ่ายเทอำนาจทางเศรษฐกิจไปสู่อำนาจทางการเมือง และแปรเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองมาสู่อำนาจทางเศรษฐกิจอีกอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นกระบวนการหลักที่พลังนอกระบบราชการมีอาจปฏิเสธได้ “เจ้าพ่อ” สมัยใหม่ที่มี “อิทธิพล” ใหญ่ระดับจังหวัดทั้งหลาย ที่มาจากเชื้อสายจีนส่วนใหญ่ ในช่วงก่อนปี 2516 ที่สร้างอิทธิพลขึ้นมาในระบบกฎหมาย และเริ่มมี “อิทธิพล” เหนือกฎหมาย เหนืออำนาจรัฐในท้องถิ่นมากขึ้น ตามเขตเมืองที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว จึงมีบทบาทสำคัญที่ข้าราชการยอมรับ และกลายเป็นตัวแทนที่ชอบธรรมของเอกชน สรุปก็คือ พัฒนาการของ “เจ้าพ่อ” เป็นผลส่วนหนึ่งมาจากระบบการเมืองปิดกั้น มิให้พลังทางเศรษฐกิจที่มีศักยภาพทางการเมือง โดยเฉพาะพลังที่อยู่ต่างจังหวัดซึ่งมีข้อจำกัดมากกว่านายทุน นักธุรกิจ ชั้่นนำของส่วนกลาง (เมืองหลวง) ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในกระบวนการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจ ในส่วนที่จะส่งเสริมผลประโยชน์ทางธุรกิจ การลงทุนในท้องถิ่น และภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดูเหมือนว่าในช่วงตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 คือ ตลอดระยะเวลาประมาณ 3 ทศวรรษที่ผ่านมา “เจ้าพ่อ” ในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีนก็ได้เริ่มสะสมทุนมาเช่นกัน จากการประกอบธุรกิจทั้งประเภทที่ผิดกฎหมาย และถูกกฎหมาย (ดู สนธิ ลิ้มทองกุล, 2533 : 3-6 และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต พิริยะรังสรรค์, 2537 : 205 - 232) จากบัญชีรายชื่อ “เจ้าพ่อ” ที่กรมตำรวจรวบรวมสถิติไว้ในปี 2534/2535 ระบุว่ามียุคคลที่เป็นระดับ “เจ้าพ่อ” ทั่วประเทศประมาณ 39 จังหวัด (ไทยรัฐ, 7 สิงหาคม 2534) และจากรายชื่อของบุคคลที่ถูกขึ้นบัญชีดำว่าเป็น “เจ้าพ่อ” มีถึง 250 ราย โดยเป็น “เจ้าพ่อ” ที่อยู่ในภาคกลาง 67 ราย อยู่ในภาคใต้ 54 ราย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 32 ราย และอยู่ในภาคเหนือ 11

ราย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 32 ราย และอยู่ในภาคเหนือ 11 ราย (กรุงเทพฯธุรกิจ, 14 กรกฎาคม 2535)

การดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” นับจากทศวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา มีลักษณะแตกต่างจากอดีตที่สำคัญคือ “เจ้าพ่อ” ท้องถิ่นในปัจจุบันมีบทบาททางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับชาติ “เจ้าพ่อ” บางคนลงสมัครได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร บางคนได้ตำแหน่งรัฐมนตรี แต่เจ้าพ่อบางคนก็เลือกที่จะให้การสนับสนุนทางการเงินให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ ทำให้เจ้าพ่อมีอิทธิพลทางการเมืองขึ้นมาก การเข้ามามีบทบาททางการเมืองในระดับท้องถิ่นของ “เจ้าพ่อ” มีทั้งโดยการให้ความสนับสนุนทางการเงิน และการใช้อำนาจ-อิทธิพลผ่านเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ของตน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้มีอิทธิพลในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน เพื่อให้คนเหล่านี้เป็นหัวคะแนนให้แก่ผู้สมัครเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่นประเภทต่าง ๆ เช่น สมาชิกสภาจังหวัด (ส.จ.) สมาชิกสภาเทศบาล (ส.ท.) และนายกเทศมนตรี เป็นต้น แต่ก็มี “เจ้าพ่อ” บางคนทีนอกจากจะมีบทบาทเป็นผู้ให้การสนับสนุนแก่ผู้สมัครเหล่านี้แล้ว คนยังเข้าไปมีบทบาททางการเมืองท้องถิ่นด้วยการเป็นนักการเมืองท้องถิ่นอีกด้วย

การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถให้โอกาสสำคัญแก่ “เจ้าพ่อ” ในการขยายอิทธิพลของตน 3 ประการคือ ประการแรก “เจ้าพ่อ” จะได้รับโอกาสในการดำเนินธุรกิจมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเซ็นสัญญารับเหมาก่อสร้าง ซึ่งโอกาสเช่นนี้ “เจ้าพ่อ” คงรับไว้เอง หรือให้โอกาสแก่ผู้อื่นในลักษณะเป็นการอุปถัมภ์ ประการที่สอง ภาพลักษณ์ที่ “เจ้าพ่อ” จะได้รับในฐานะที่เป็น “ผู้ใหญ่” หรือ “คนสำคัญ” คนหนึ่งในท้องถิ่น และประการที่สาม “เจ้าพ่อ” จะได้เข้าสู่ช่องทางที่สามารถทำความรู้จักกับข้าราชการระดับสูง จนกระทั่งได้เข้าสู่วงการทางการเมืองระดับชาติต่อไป (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต พิริยะรังสรรค์ 2537 : 236)

การที่ทรัพยากรต่าง ๆ ในโครงสร้างทางการเมืองท้องถิ่นจะกระจุกตัวอยู่ในรูปของงบประมาณสภาเทศบาล ซึ่งอยู่ในความดูแลของนายกเทศมนตรี และในรูปของงบพัฒนาตำบล ซึ่งกำนันเป็นผู้ดูแลก็ตาม สมาชิกของทั้งสภาเทศบาล และสภาจังหวัดก็มีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกันด้วยเช่นกัน นอกจากการควบคุมดูแลงบประมาณและการให้การ

อุปถัมภ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ข้าราชการในท้องถิ่นเหล่านั้นยังมีโอกาสใกล้ชิดติดต่อกับข้าราชการระดับสูง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังศิต พิริยะรังสรรค์) ทั้งจากในจังหวัดและส่วนกลาง นอกจากนั้นเมื่อนักธุรกิจชั้นนำ และผู้มีอิทธิพลในระดับเล็กหรือบรรดา “เจ้าพ่อ” ที่อยู่ในจังหวัดต่างก็ถูกดึงดูดเข้าสู่กระบวนการทางการเมืองท้องถิ่น โดยเป็นหัวคะแนนให้ หรือเป็นผู้สนับสนุน ซึ่งในที่สุดแล้วก็มักจะสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกสภาระดับท้องถิ่น หรือในตำแหน่งผู้บริหารท้องถิ่นด้วย บทบาททางการเมืองในลักษณะเช่นกล่าวมามีแรงจูงใจที่สำคัญคือ ต้องการได้รับส่วนแบ่งจากตลาดเศรษฐกิจในโครงสร้างอำนาจทางการเมืองของท้องถิ่น

จากผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลในปี 2533 พบว่าร้อยละ 61.56 (1,134 คน) ของสมาชิกสภาเทศบาลที่มีอยู่ทั้งหมด 1,842 คน เป็นนักธุรกิจ (กรมการปกครอง, 2533) และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดในปี 2533 พบว่าร้อยละ 61.6 (1,260 คน) ของสมาชิกสภาจังหวัดที่มีอยู่ทั้งหมด 2,046 คน มีอาชีพเป็นนักธุรกิจ (กรมการปกครอง, 2533) การเข้ามามีบทบาททางการเมืองท้องถิ่นของชนชั้นนำทางธุรกิจในสภาเทศบาล และสภาจังหวัด สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่จะเกาะกุมอำนาจในท้องถิ่นเพื่ออาศัยช่องทางนี้จัดสรรทรัพยากรหรือผลประโยชน์จากงบประมาณ และโครงการที่สภาท้องถิ่นอนุมัติ โครงการใหม่ที่เกิดขึ้นทุกปีมักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างหลายประเภท เช่น ทำถนน ทำคลอง สร้างที่ทำการของทางราชการ ซึ่งโครงการใหญ่เหล่านี้ต้องอาศัยงบประมาณก้อนโต และเกี่ยวพันโดยตรงกับธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ดังนั้นจึงปรากฏข้อวิจารณ์อยู่มากว่า มีนักธุรกิจนายทุนประเภทรับเหมาก่อสร้างจำนวนมากเข้ามามีบทบาทในสภามากกว่าทางอื่น อำนาจของสภาและฝ่ายบริหารท้องถิ่นจึงเป็นที่รวมของนักธุรกิจชั้นนำ โดยเฉพาะพวกธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ซึ่งเป็นที่รู้กันว่ามักจะมีการฮั้วงานกันทำ

ลักษณะของระบบการเมืองแบบปิด (เผด็จการ) นั้น กลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองจะใช้อำนาจแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจภายในกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจ และกลุ่มทางเศรษฐกิจที่ผูกพันอยู่ในระบบอุปถัมภ์เดียวกัน ซึ่งปรากฏเด่นชัดเจนนับตั้งแต่ปี 2490 - 2500 นั่นคือในรัฐบาลของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม จะพบว่ากลุ่มของผู้มีอำนาจทางการเมือง จะใช้อำนาจรัฐกำหนดนโยบายเพื่ออุดหนุนส่วนเกินทางเศรษฐกิจ และแสวงหาค่าเช่าหรือผูกขาดทางเศรษฐกิจ ในกิจการบางประเภท เช่น กลุ่มของจอมพล ป.พิบูลสงคราม มี

การร่วมลงทุนกับเอกชนจัดตั้งบริษัทการค้า เช่น บริษัทไทยนิคม บริษัทข้าวไทย และอื่น ๆ โดยมีบรรดานักการเมือง หรือผู้นำทางทหารในกลุ่มของตน มีตำแหน่งเป็นกรรมการในธุรกิจขนาดใหญ่ นอกจากนี้ก็มีการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจบางประเภท เพื่อใช้เป็นแหล่งตอบแทนผลประโยชน์ทางการเมืองให้กับกลุ่มนายทหาร ที่ให้การสนับสนุนตลอดจนการยื้อแย่งส่วนเกินทางเศรษฐกิจภายในกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจด้วยกัน ก็มีปรากฏให้เห็นคือ กลุ่มของจอมพลผิน ชุณหะวัณ และ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ กับกลุ่มของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ชนชั้นนำทางอำนาจทั้งสองกลุ่มได้เข้าควบคุม และครอบครอง สถาบันทางการเงินของชาติไว้ คือ กลุ่มผิน-เผ่า เข้าควบคุมธนาคารศรีอยุธยา ธนาคารกรุงเทพฯ และธนาคารไทยพาณิชย์ กลุ่มของสฤษดิ์ ได้ควบคุมธนาคารเอเซียฯ สหธนาคารกรุงเทพฯ และธนาคารแหลมทอง บรรดาสมาชิกในกลุ่มทั้งสองได้แข่งขันกัน สร้างธุรกิจส่วนตัวของตน ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งในภาคการเงิน พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม และยังขยายอิทธิพลไปคุ้มครองบรรดาธุรกิจต่าง ๆ ในอุปถัมภ์ของตน ให้กับพ่อค้าชาวจีนอีกด้วย (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, 2523 : 85)

สำหรับช่วงปี 2500 - 2506 ภายใต้อำนาจเผด็จการทหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รวมทั้งกลุ่มที่มีอำนาจของ ถนน-ประภาส-ณรงค์ นั้นการร่วมมือกันทางด้านธุรกิจการค้าระหว่างเอกชนกับกลุ่มชนชั้นปกครอง (อำมาตยาธิปไตย) ได้แผ่ขยายออกไปกว้างขวาง จึงนับเป็นช่วงที่การเติบโตทางเศรษฐกิจได้ผูกพันกันมากระหว่างอิทธิพลทางการเมืองกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยที่ธุรกิจทางการเงินทั้งไทยและต่างชาติ จะผูกพันกับความร่วมมือและการช่วยเหลือทางทหาร และเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ครอบงำเผด็จการทหารจึงนำมาซึ่งโอกาสในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยที่ธุรกิจการเงินทั้งไทยและต่างชาติ จะผูกพันกับความร่วมมือและการช่วยเหลือทางทหาร และเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ครอบงำเผด็จการทหารจึงนำมาซึ่งโอกาสในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจ กับพวกพ้องในกลุ่มของตนเองอย่างยิ่ง (เสน่ห์ จามริก, 2519 : 350)

การเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่ฉบับแรก (2504 - 2509) หรือตั้งแต่ 2501 ถึง 2516 ตามการผลักดัน และการให้การช่วยเหลือการลงทุนทางเศรษฐกิจ และสถาบันทางการเงินในรูปแบบของการให้กู้หรือให้เปล่าของสหรัฐอเมริกา

เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในระดับโครงสร้างพื้นฐานเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งการให้เงินช่วยเหลือและสนับสนุนอาวุธยุทธภัณฑ์เพื่อสร้าง และพัฒนาสถาบันกองทัพไทยให้เข้มแข็งมีศักยภาพในการรบ โดยเฉพาะกับประเทศที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังครอบงำอุดมการณ์ของประเทศในแถบภูมิภาคอินโดจีนในขณะนั้น ลักษณะเช่นนี้ทำให้ประเทศไทยมีความทันสมัย (modernization) มากขึ้นในโครงสร้างของระบบราชการ และปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจแต่ขาดการพัฒนา(development) สถาบันทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยหรือสถาบันการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะความหวาดระแวงภัยจากอุดมการณ์ ลัทธิ คอมมิวนิสต์ ซึ่งมีบทบาทอิทธิพลแพร่กระจายไปทั่วภูมิภาค ซึ่งตามแนวคิดทางทฤษฎีของ ศาสตราจารย์ ดร.ชยอนันต์ สมุทวณิช พัฒนาการของประเทศไทยที่ผ่านมา มีรูปแบบเป็นรัฐล้อมสังคม โดยการเน้นให้ความสำคัญกับด้านความมั่นคง และตามด้วยด้านการพัฒนา มากกว่าการเน้นการมีส่วนร่วม นั่นหมายความว่าเมื่อใดที่รัฐเน้นความมั่นคงที่อาจจะเรียกได้ว่าเป็นชั่วอำนาจของพลังอำมาตยาธิปไตยที่มีลักษณะเป็นเผด็จการ แต่ถ้าหากว่ารัฐเน้นด้านการมีส่วนร่วม ก็อาจจะเรียกได้ว่าเป็นชั่วอำนาจของพลังนอกระบบราชการ ที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย หรือไม่ก็อาจจะประนีประนอมกันของ 2 ชั่วอำนาจจนกลายเป็นกึ่งเผด็จการกึ่งประชาธิปไตยก็ได้ (ดู ชยอนันต์ สมุทวณิช, 2534)

กล่าวได้ว่า ในแง่ที่ระบบการเมืองค่อนข้างปิด (อยู่ภายใต้เผด็จการทหาร) ก่อนปี 2516 นั้นจะพบว่า การครอบงำของพลังอำมาตยาธิปไตยที่มีต่อกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดพฤติกรรมและปรากฏการณ์อันหนึ่งคือ การใช้อำนาจทางการเมืองในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการสร้างและขยายฐานอำนาจทางเศรษฐกิจจึงเป็นแนวทางที่ชนชั้นปกครองใหม่ได้กระทำอย่างต่อเนื่อง นั่นคือ (1) การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ เพื่อนำส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากการประกอบกิจการรัฐวิสาหกิจ มาใช้ในการอุปถัมภ์ทางการเมือง ด้วยการแต่งตั้งข้าราชการที่เป็นผู้นำทั้งฝ่ายทหาร และพลเรือน ให้ดำรงตำแหน่งกรรมการบริหาร เพื่อให้บุคคลเหล่านี้รับเงินประจำตำแหน่ง โบนัส เบี้ยประชุม รถประจำตำแหน่ง และเงินรายได้ในรูปแบบอื่นๆ ในขณะเดียวกันข้าราชการระดับผู้นำที่เป็นบริวารเหล่านี้ก็ต้องให้การสนับสนุน แก่ผู้อุปถัมภ์ด้วยการเป็นฐานกำลังให้การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจด้วยการให้อำนาจผูกขาดในการผลิตสินค้า และบริการบางประเภท จึงเป็นการกำหนดนโยบายเพื่อการดูดซับส่วนเกินของเศรษฐกิจจากการผูกขาด แล้วนำส่วนเกินทางเศรษฐกิจดังกล่าวมานี้มาจัดสรรแก่สมุนบริวาร โดยเฉพาะในช่วงที่เรียกกันว่า “ยุคทอง

ของรัฐวิสาหกิจ” (2490 - 2500) (2) การยึดธนาคารพาณิชย์เป็นฐานทางเศรษฐกิจกันอย่างแพร่หลาย ดังเห็นได้จากพฤติกรรมของคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน กลุ่มชอวยราชครู กลุ่มสี่เสาเทเวศร์ ยุคจอมพลสฤษดิ์ เป็นต้น ที่มีการใช้อำนาจทางการเมืองในการยึดและแสวงหาผลประโยชน์จากธนาคารพาณิชย์เป็นหลัก (3) การใช้อำนาจทางการเมืองในการสร้างอำนาจผูกขาดแก่บริษัทบริวาร ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำทางอำนาจกับกลุ่มพ่อค้านายทุนจะเป็นไปอย่างแน่นแฟ้น โดยบรรดาพ่อค้าและนายทุนจะได้อำนาจผูกขาด หรือค่าเช่าทางเศรษฐกิจ ด้วยการเข้าไปสวมมิกัดคือผู้ทรงอำนาจการเมือง โดยทั่วไปก็คือ ผู้นำฝ่ายทหาร และต้องตอบแทนผู้ให้การอุปถัมภ์ เช่น การให้หุ้นลม เงินประจำตำแหน่ง บริหารบริษัท หรือเงินบริจาคในรูปแบบต่าง ๆ ลักษณะดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ต่างตอบแทน ระหว่างการอุปถัมภ์ทางการเมือง กับการอุปถัมภ์ทางการเงิน นอกจากนั้นชนชั้นนำทางอำนาจเองก็แสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจเป็นการส่วนตัวด้วย ดังเช่นการจัดตั้งธุรกิจขึ้นเพื่อรับโควต้าข้าวส่งออก โควต้าการขายสลากกินแบ่ง โควต้าการขายนุหรือของโรงงานยาสูบ ตลอดจนการจัดตั้งบริษัทรับเหมาก่อสร้าง บริษัทค้าวัสดุอุปกรณ์ บริษัทค้าอาวุธ ฯลฯ (4) การกดขี่ทรัพย์สินของรัฐ ด้วยการฉ้อราษฎร์บังหลวง เช่น การนำกำไรของสำนักงานข้าวไปใช้ในการอุปถัมภ์ทางการเมือง การนำกำไรของสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลไปใช้ประโยชน์ส่วนตัวของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ การนำงบราชการลับ และเงินสินบนจากการค้าอาวุธไปใช้ในการอุปถัมภ์ทางการเมือง และการสร้างสมความมั่งคั่งส่วนบุคคล นั้นนับเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้นายกรัฐมนตรีที่มียศจอมพล 3 นาย ต้องถูกทางราชการยึดทรัพย์สินเป็นของรัฐในเวลาต่อมา (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2532 : 137 - 140)

ดังนั้นผู้นำทางการเมืองส่วนใหญ่จึงมีแรงจูงใจในการเข้าสู่อำนาจการเมือง เพื่อแสวงหาและรักษาผลประโยชน์ของตนเอง และกลุ่มเศรษฐกิจที่ผูกพันอยู่ และการที่ธุรกิจขนาดใหญ่จำเป็นต้องพึ่งอิทธิพลทางการเมืองนั้น จะทำให้เกิดการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจมากขึ้นด้วย ทั้งนี้เพราะนักธุรกิจและนักการเมือง รวมทั้งข้าราชการและทหารมักจะร่วมมือกันเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือสร้างอำนาจผูกขาดให้กับกลุ่มคน ซึ่งการประสานประโยชน์ร่วมกันทางเศรษฐกิจและการเมืองของกลุ่มชนชั้นนำทางธุรกิจและข้าราชการระดับสูงกับนักการเมืองที่มีอำนาจทางการเมือง เป็นปรากฏการณ์ที่เด่นชัดที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะในยุคสมัยแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่รัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันซึ่งสามารถพิจารณาสังเกตเห็นได้จากการมีความสัมพันธ์

กันระหว่างครอบครัวของนักธุรกิจชั้นนำ ที่พยายามให้คนในตระกูลของตนแต่งงานกับตระกูลอื่นที่ใหญ่ หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจพอ ๆ กันกับตน หรือมีอำนาจทางการเมืองสูง อยู่เสมอ หรือพยายามสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีแบบใกล้ชิดต่อกันในกลุ่มอุปถัมภ์หนึ่ง ๆ เพื่อรักษาสถานภาพความเป็นชนชั้นนำของตนเอาไว้ หรือจะได้สะสมทุนสร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจให้โตขึ้น และมีโอกาสช่องทางขยายธุรกิจ ความมั่งคั่งในตระกูลของตนเพิ่มขึ้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและครอบครัวของตระกูล เตชะไพบูลย์-โชควัฒนา-โสภณพานิชย์, เตชะไพบูลย์-เอื้อชูเกียรติ-ขวัญยืน-สารสิน, สารสิน-หวังหลี-ลำซำ, เอื้อชูเกียรติ-ศรีเพ็ญฟู้ง-อดิเรกสาร-หุณหะวัน, รัตนรักษ์-โอสถานุเคราะห์-กาญจนภาสน์, ศรีวิกรม์-คุณะเกษม-นวพันธ์ และ กิติขจร-จารุเสถียร-กาญจนศิริ-ลายเลิศ-ลำซำ เป็นต้น (อุษา ว่องวงศ์ภพ, 2523 : 41 - 43)

ในช่วงรัฐบาลยุคเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และยุคจอมพลถนอม กิตติขจร (2501 - 2516) นับเป็นช่วงเวลาแห่งการวางรากฐานทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างเป็นทางการ โดยริเริ่มนโยบายต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมในปัจจุบัน โดยเฉพาะการดำเนินการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (infrastructure) เช่น การตัดถนนสายต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคและจังหวัดเข้าด้วยกัน พร้อมกับการสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าและมีระบบชลประทาน เพื่อการเกษตรอย่างค้ำประกันต่อเนื่อง และรัฐบาลได้ก่อตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นมาหลายประเภท รวมทั้งการส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าทดแทนการนำเข้าที่จำเป็น ในด้านอุปโภค บริโภค จนมีศักยภาพที่จะทำให้การผลิตเพื่อการส่งออกในอุตสาหกรรม และธุรกิจขนาดกลาง และขนาดใหญ่ที่สุดตามแนวทางที่กำหนดขึ้นโดยสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติเป็นหลัก ผลพวงของแนวทางนโยบาย และมาตรการต่าง ๆ ของรัฐ ในยุคสมัยแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (อมาตยาธิปไตย) โดยปราศจากระบบตรวจสอบ ถ่วงดุลย์ในอำนาจของผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพพอ ก่อให้เกิดช่องว่างที่ผู้นำเผด็จการจะใช้อำนาจที่เอื้อประโยชน์ให้กับตนเอง และกลุ่มอุปถัมภ์ของตนเองอย่างมหาศาล เพราะมีการผูกขาดการผลิตสินค้าหลายประเภท ธุรกิจเหล่านั้นและในรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ มักจะมีชื่อของผู้มีอำนาจในรัฐบาลและทางการทหารอยู่ด้วย เป็นต้น

แต่หลังจากยุคเผด็จการที่แข็งแกร่งสิ้นสุดลงในปี 2516 ระบบอุปถัมภ์ระหว่างนักธุรกิจชั้นนำ (ผู้ได้อุปถัมภ์) กับผู้นำทางการเมือง และรัฐบาล (ผู้อุปถัมภ์) ได้สลายตัวไปด้วย และมีความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในภาพลักษณ์ใหม่ปรากฏขึ้น แทนที่ในช่วงปลายให้มีการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง ครั้งที่ 10 - 18 คือ ปี 2518, 2519, 2522, 2526, 2529, 2531, 2535 (2 ครั้ง) 2538 ข้อมูลเชิงประจักษ์จำนวนมากยืนยันอยู่เสมอว่า ธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และนายทุนธนาคารพาณิชย์ให้เงินสนับสนุน พรรคการเมืองหลายพรรคที่มีทางเป็นไปได้สูงในการรักษาผลประโยชน์ให้กับตนเอง หรือพรรคการเมืองที่สามารถจัดสรรผลประโยชน์ให้กับธุรกิจของตนได้ในอนาคต จนในปัจจุบันพรรคการเมืองหลายพรรคจะมีกรรมการบริหารพรรคและนักการเมืองที่มีนักธุรกิจใหญ่เข้ามาร่วมประสานผลประโยชน์ระหว่างกันเพิ่มขึ้น การสนับสนุนเงินดังกล่าวมักจะเป็นเรื่องความสัมพันธ์ส่วนตัว ไม่เกี่ยวกับสมาคม, หอการค้า องค์กรธุรกิจที่มีอยู่

อย่างไรก็ตามลักษณะเช่นนี้ น่าจะเป็นปรากฏการณ์ที่ดำรงอยู่เพียงช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น แนวโน้มที่เป็นไปได้เพิ่มขึ้นก็คือ การแข่งขันช่วงชิงอำนาจทางการเมือง โดยการเสนอแนวทาง นโยบาย และมาตรการของพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่จะจัดสรรและกระจายสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม โดยมีสมาคม องค์กร สหภาพ และกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ เป็นตัวผลักดันที่สำคัญ ซึ่งรัฐจะต้องปล่อยให้กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เหล่านี้ มีอิสระในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เพื่อจะทำให้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในระบบอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำพรรคการเมือง กับนักธุรกิจนายทุนอ่อนตัวลง กลายเป็นเรื่องที่พรรคการเมืองจำเป็นต้องเชื่อมโยงกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่มีความต้องการหลากหลายในสังคมให้เป็นกลุ่มก้อนเพื่อสามารถกำหนดนโยบายที่ตอบสนองความต้องการหลากหลายเหล่านั้นได้ตรงจุดยิ่งขึ้น โดยพรรคการเมืองจะเสนอนโยบายอย่างเป็นทางการ เพื่อให้กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ และประชาชนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง สนับสนุนทางการเงินและคะแนนเสียง จนกระทั่งกระบวนการหลักเหล่านี้กลายเป็นกระบวนการที่ยอมรับในสังคมไทย เพราะนี่คือ กระบวนการหลักของระบอบประชาธิปไตย ว่าด้วยการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจ เพื่อจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม และตอบสนองความต้องการได้อย่างครอบคลุมในสังคม

เมื่อโครงสร้างอำนาจทางการเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงจากสถาบันข้าราชการที่เคยปกครองประเทศมาเป็นเวลานานเกือบครึ่งศตวรรษ เริ่มถูกท้าทายอำนาจปกครองจาก

กลุ่มธุรกิจเอกชน ที่เติบโตมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ อันเป็นผลให้กลุ่มธุรกิจเอกชนมีพลังอำนาจทางเศรษฐกิจ (ส่วนหนึ่งสะสมทุนมาจากการผูกขาด หรือได้ค่าเช่าทางเศรษฐกิจจากอำนาจยาธิปไตย) และใช้พลังอำนาจทางเศรษฐกิจ เข้าไปแสวงหาพลังอำนาจทางการเมือง การเปลี่ยนแปลง 14 ตุลาคม 2516 เป็นปัจจัยสำคัญ ที่มีส่วนผลักดันให้กลุ่มธุรกิจเอกชน ต้องแสวงหาอำนาจทางการเมือง เพื่อคุ้มครองและขยายอิทธิพลทางธุรกิจของตน

การเข้ามามีบทบาททางการเมืองของกลุ่มธุรกิจเอกชนนั้นมี 2 ลักษณะคือ 1. การเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรง โดยการลงสมัครรับเลือกตั้ง (ส.ส.) บางส่วนที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองเองนั้น ในอดีตอาจเคยร่วมมือกับกลุ่มเผด็จการ เพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในระบบรัฐสภาให้กับกลุ่มเผด็จการ และอาศัยอำนาจอิทธิพลทางการเมืองของกลุ่มชนชั้นปกครองไปขยายกิจการด้านธุรกิจของตน เช่น กลุ่มที่สังกัดพรรคสหประชาไทย ของ ถนอม-ประภาส-ณรงค์ ส่วนกลุ่มธุรกิจที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภา ด้วยการเผชิญหน้ากับกลุ่มเผด็จการมาตลาด โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยอำนาจทางการเมืองของเผด็จการ เช่น นักธุรกิจในพรรคประชาธิปัตย์ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะก่อนมี 2516 ระบบการเมืองปิดโอกาส การมีส่วนร่วมทางการเมือง กลุ่มนักธุรกิจจึงต้องแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ (ในระบบอุปถัมภ์) กับกลุ่มเผด็จการเพื่อคุ้มครองธุรกิจของตน เมื่อระบบการเมืองเปิดโอกาสให้ (หลังปี 2516) กลุ่มนักธุรกิจจึงมีโอกาสเข้ามาแสวงหาอำนาจทางการเมืองโดยตรง 2. การเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยอ้อม คือกลุ่มธุรกิจเอกชนที่ให้การสนับสนุนด้านเงินทุนแก่พรรคการเมือง โดยไม่ลงสมัครรับเลือกตั้งส.ส. แต่จะอาศัยอิทธิพลด้านการเงินที่สนับสนุนพรรคการเมือง หรือนักการเมือง ช่วยผลักดันนโยบายบางประการ หรือผลักดันให้ตนเองได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี อย่างเช่น นายอบ วสุรัตน์ แห่งพรรคชาติประชาธิปไตย หรือนายพงษ์ สารสิน แห่งพรรคกิจสังคม เป็นต้น (ตระกูล มีชัย 2525 : 415 - 416)

ในขณะเดียวกัน ภายหลังจากปี 2516 เป็นต้นมา ลักษณะของนโยบายตลาดเสรีธุรกิจของไทยได้ขยับตัวเปลี่ยนแปลงไปตามสถานะของระบบทุนนิยมโลก และโครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจไทย กล่าวคือ เมื่อระบบการเมืองเปิดมากขึ้น พลังประชาธิปไตยในสังคมนการเมือง โดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจเอกชนได้หันหน้าเข้าสู่การมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองมากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งบทบาทของกลุ่มนักธุรกิจเอกชน ก็มีทั้งส่วนที่เป็นคุณ

และผลในทางลบต่อการพัฒนาประชาธิปไตย เมื่อพลังประชาธิปไตยนอกระบบราชการ ส่วนที่เป็นแกนนำคือ ภาคธุรกิจเอกชนสามารถลดทอนพลังของอำมาตยาธิปไตยลงได้บางส่วน และจากการที่รัฐธรรมนูญเริ่มมีกรอบกติกาที่ชัดเจนเป็นประชาธิปไตยมากกว่าเดิม โดยกำหนดให้มีการเลือกตั้ง มีพรรคการเมือง มีสภาผู้แทนราษฎร รัฐสภา และรัฐบาล ที่มาจากตัวแทนของประชาชน คือรัฐบาลของปวงชน แต่สถาบันหลักที่สำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจได้ค่อย ๆ ถูกเกาะกุมโดยสถาบันพรรคการเมืองขึ้น ลักษณะเช่นกล่าวจึงแตกต่างจากก่อนปี 2516 ที่พลังอำมาตยาธิปไตยมักจะมีอำนาจทางการเมือง เด็ดขาดในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจ เพื่อก่อให้เกิดการดูหมิ่นส่วนเกินทางเศรษฐกิจ ด้วยการแสวงหาค่าเช่า หรือสร้างอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจภายในกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจ และบางส่วนก็แบ่งปันให้กับกลุ่มนายทุน นักธุรกิจที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวในระบบอุปถัมภ์เครือข่ายเดียวกันเป็นหลัก

กลุ่มพ่อค่านายทุนที่เริ่มมีบทบาท และอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจมากขึ้นตามลำดับนั้น ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มพ่อค่านายทุนได้เข้าสู่ตลาดการเมือง ยังผลให้โครงสร้างของชนชั้นนำทางอำนาจแปรเปลี่ยนไป ซึ่งก็มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มนายทุนส่วนภูมิภาค กับกลุ่มนายทุนส่วนท้องถิ่น (และนายทุนส่วนกลาง) กล่าวคือกลุ่มนายทุนส่วนภูมิภาคจำนวนไม่น้อย ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และได้รับเลือกตั้งเป็นส.ส. การก้าวเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรของกลุ่มนายทุนภูมิภาค มักจะหอบหิ้วผู้ได้รับความอุปถัมภ์มาด้วย นายทุนส่วนภูมิภาคบางคน จึงสามารถเข้ายึดตำแหน่งรัฐมนตรีได้โดยไม่ยากนัก ส่วนนายทุนส่วนภูมิภาคที่มีได้กระโดดลงสู่สนามเลือกตั้ง หลายคนได้ให้การสนับสนุนทางการเงินแก่นักการเมืองในเขต “อิทธิพลของตน” (มักจะสนับสนุนคราวเดียวกันหลายจังหวัด) ดังนั้นจึงเข้าไปมี “อิทธิพล” ในพรรคการเมืองที่สังกัดได้ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสามารถแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจจากการให้การอุปถัมภ์ดังกล่าวนี้ ด้วยการได้รับสัมปทานการทำป่าไม้ สัญญาการก่อสร้าง สัญญาการจัดซื้อสินค้า และอื่น ๆ เมื่อพรรคการเมืองที่ตนอุปถัมภ์เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาล สำหรับนายทุนระดับชาตินั้น การกระโดดเข้าสู่สนามเลือกตั้งยังไม่ปรากฏชัด จนกระทั่งเริ่มในปี 2529 และมีแนวโน้มว่าจะมากขึ้น ซึ่งแบบแผนของนายทุนระดับชาติในการสร้าง “อิทธิพล” ต่อกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจมักจะปรากฏในรูปของการให้เงินอุดหนุนแก่พรรคการเมือง หรือผู้นำคนสำคัญของพรรคการเมืองบางพรรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมือง

ที่มีแนวโน้ม เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาล การให้เงินอุดหนุนแก่พรรคการเมืองมักจะทำให้หลายพรรคในคราวที่จะมีการเลือกตั้งเพื่อเป็นหลักประกันว่าไม่ว่าพรรคการเมืองใดได้เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาล คนก็ยังสามารถมี “อิทธิพล” ในการผลักดันนโยบายเศรษฐกิจได้ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2532 : 141 - 143) ส่วนนายทุนท้องถิ่น (ระดับจังหวัด) ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจขึ้นมาในระดับสูงของจังหวัด หากไม่ลงสมัครเป็นผู้แทนราษฎรด้วยตนเอง ก็อาจจะให้การสนับสนุนบุคคลอื่นลงสมัครรับเลือกตั้งในจังหวัด แต่มีศักยภาพและบทบาทที่จำกัด ส่วนใหญ่จึงมีบทบาทสูงในการเมืองระดับท้องถิ่นมากกว่า เช่น ระดับสมาชิกสภาจังหวัด เพราะในระยะที่ผ่านมาสภาจังหวัด เปรียบเสมือนแหล่งที่ใช้เป็นเวทีการต่อรองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของนักธุรกิจชั้นนำในจังหวัดโดยอ้อม ประเภทรับเหมา ค่าขายวัสดุก่อสร้าง รถตักและขนดินหินลูกรัง ทำบ่อทราย เป็นต้น

ดังนั้น โครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจแปรเปลี่ยนไป องค์ประกอบของชนชั้นนำทางอำนาจย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย นับตั้งแต่ปี 2516 เป็นต้นมา สมาชิกชนชั้นนำทางอำนาจที่มาจากเลือกตั้งมีมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของชนชั้นนำทางอำนาจทำให้ลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีผลกระทบต่อพฤติกรรมแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วย ในระบอบประชาธิปไตยผู้ที่จะได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้นั้นต้องมีความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับผู้นำท้องถิ่นในเขตเลือกตั้ง เพื่อให้ทำหน้าที่หวั่นไหว ทรัพยากรทางการเงินเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นสำหรับการสร้างสายสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ แต่การที่ส.ส. จะก้าวขึ้นมาเป็นรัฐมนตรีได้นั้น จะต้องเลือกเข้าพรรคการเมืองที่มีแนวโน้มร่วมจัดตั้งรัฐบาล และต้องมีส.ส.ที่เป็นบริวารจำนวนมากพอที่จะมีอำนาจต่อรองขอตำแหน่งรัฐมนตรีภายในพรรค การให้การอุปถัมภ์ทางการเงินและทางการเมืองแก่ส.ส. ที่เป็นบริวาร เพื่อแลกเปลี่ยนกับการเป็นฐานคะแนนภายในพรรคจึงเป็นเรื่องจำเป็น ในระหว่างปี 2475 - 2516 ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอันเกิดจากนโยบายเศรษฐกิจเป็นผลประโยชน์ตกอยู่กับกลุ่มข้าราชการประจำและทหาร หลังอำมาตยาธิปไตย โดยแบ่งเป็นบางส่วนให้แก่กลุ่มอุปถัมภ์ที่มีความสัมพันธ์กันทั้งในและนอกระบบราชการ แต่ในช่วงปี 2516 - 2531 หลังประชาธิปไตยนอกระบบเริ่มเข้ามาเป็นส่วนแบ่งจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปจากพลังอำมาตยาธิปไตย โดยแบ่งปันกันระหว่างกลุ่มข้าราชการ กลุ่มนักการเมือง และกลุ่มพ่อค่านายทุน นั่นหมายความว่าเมื่อมีการพัฒนาประชาธิปไตยมากขึ้น สัดส่วนของพลังนอกระบบราชการ ก็จะเข้ามามีบท

บาทในการกำหนดทิศทางนโยบายทางเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มตนเองมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มพลังทางเศรษฐกิจ (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์, หน้า 144 - 145)

นั่นหมายความว่าโอกาสที่พลังประชาธิปไตยนอกระบบราชการ โดยเฉพาะกลุ่มนักการเมืองและกลุ่มพ่อค้านายทุน สมาคมการค้าและหอการค้า จะเข้ามามีส่วนร่วมยื้อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือแสวงหาผลประโยชน์จากการกำหนดนโยบายนั้นน่าจะมีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นและมากกว่ากลุ่มข้าราชการประจำ และทหาร หากการเลือกตั้งมีต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ในลักษณะเช่นนี้กลุ่มนักธุรกิจ นายทุนและผู้มีอำนาจ-อิทธิพล เป็น “เจ้าพ่อ” ที่มีพัฒนาการของการสะสมทุน โดยอาศัยอำนาจแบบนักเลง หรืออีกลักษณะหนึ่งที่ไม่อาศัยอำนาจแบบนักเลง ซึ่งในจำนวนนี้บางคนก็ขยายธุรกิจของตนจากตลาดเศรษฐกิจนอกระบบ มาสู่ตลาดเศรษฐกิจที่อยู่ในระบบมากขึ้น เพื่อให้การสะสมทุนนั้นขยายตัวเติบโตอย่างกว้างขวางมั่นคงต่อไป ดังนั้นผู้มีอิทธิพลระดับ “เจ้าพ่อ” ใหญ่ ซึ่งเป็นพลังนอกระบบราชการประเภทหนึ่ง จึงจำเป็นต้องเข้าร่วมในขบวนการยื้อแย่งดุจจับส่วนเกินทางเศรษฐกิจ จากที่เดิมไม่เคยมีส่วนในการดุจจับส่วนเกินในระดับของการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจด้วย การเข้าร่วมส่วนในขบวนการยื้อแย่งดุจจับส่วนเกินทางเศรษฐกิจของ “เจ้าพ่อ” จะมีลักษณะเหมือนกันมากกับกลุ่มนักธุรกิจ นายทุนส่วนภูมิภาคนั่นเองในแง่ของเป้าหมาย (ends) ส่วนวิธีการ (means) นั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและข้อจำกัดที่มีอยู่ของบุคคล เป้าหมายที่สำคัญก็คือ การร่วมส่วนในการยื้อแย่งส่วนเกินทางเศรษฐกิจด้วยการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ จากการกำหนดนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นกลุ่มนักธุรกิจนายทุน และ “เจ้าพ่อ” จึงต้องใช้อำนาจทางเศรษฐกิจที่ตนมีอยู่ ถ่ายโอนไปสู่การมีอำนาจทางการเมือง เพื่อจะได้มีโอกาสร่วมส่วนในการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจหรือผลประโยชน์ต่าง ๆ ได้มากขึ้น การเข้ามาบีบคั้นทางการเมืองระดับชาติของ “เจ้าพ่อ” เริ่มปรากฏให้เห็นชัดเจนตั้งแต่มีการเลือกตั้งในปี 2518 เป็นต้นมา โดย “เจ้าพ่อ” บางจังหวัดก็เข้ามาสมัครรับเลือกตั้ง และได้รับเลือกตั้งเป็นส.ส.ด้วย ส่วน “เจ้าพ่อ” บางจังหวัดก็เริ่มให้การสนับสนุนนักการเมืองตั้งแต่ปี 2518 แล้ว หลังจากปี 2518 การเลือกตั้งเป็นไปอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน “เจ้าพ่อ” ได้ค่อย ๆ กลายเป็นตัวสำคัญสูงสุดของการเลือกตั้งในหลายจังหวัด ทั้งในฐานะผู้สมัคร และผู้สนับสนุนผู้สมัครเป็นทีมในเขตเลือกตั้งหลายเขตหลายจังหวัด บทบาททางการเมืองระดับชาติของ “เจ้าพ่อ” สมัยใหม่ที่ต่อเนื่อง และมีความสำคัญต่อจำนวนส.ส.ที่จะได้รับเลือกตั้งมีผลทำให้พรรคการเมืองบางพรรค เช่น พรรคชาติไทยกลายเป็นที่รวมของ “เจ้าพ่อ” ที่

พยายามร่วมส่วนแบ่งสรรซื้อแย่งทางอำนาจกัน โดยอาศัยพวกที่เป็นตัวแทนของตน คือส.ส. ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ของตนในพรรคเป็นฐานสนับสนุนบทบาทของตนในพรรค

สำหรับ “เจ้าพ่อ” ที่พัฒนาตัวเองไปไกลจนมีลักษณะการเป็นนักธุรกิจนายทุนค่อนข้างมากแล้ว และไม่มีข้อจำกัดอื่นใด เช่น “เจ้าพ่อ” ใน จ.เชียงราย จ.สุพรรณบุรี จ.ปทุมธานี จ.ปราจีนบุรี จ.สมุทรปราการ จ.เพชรบุรี เป็นต้น จะพบว่าได้เข้ามามีอำนาจทางการเมืองโดยตรงมากขึ้นคือการเป็นส.ส. และเห็นได้ชัดเจนว่าส.ส.ที่มีลักษณะเป็น “เจ้าพ่อ” เหล่านี้ได้สร้างกลุ่มส.ส. ในอุปถัมภ์ของตนเองขึ้นมาในพรรคเพื่อให้ตนมีบทบาท “อิทธิพล” ต่อพรรค หรือได้ตำแหน่งระดับบริหารของพรรค ซึ่งจะมีผลให้ตนได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในที่สุด เมื่อพรรคของตนเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาล แนวโน้มของการเข้ามาเป็นส.ส. โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ ต้องการได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีเพื่อโอกาสในการแสวงหา และปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้มากขึ้นของกลุ่มส.ส. ที่มีลักษณะเป็น “เจ้าพ่อ” จึงไม่ได้แตกต่างกับกลุ่มนักธุรกิจการเมืองแต่อย่างใด ในแง่ของการขาดอุดมการณ์แต่มุ่งเข้าสู่การเมืองเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง และพรรคพวกมากกว่า ดังปรากฏให้เห็นชัดเจนในกรณีของพรรคชาติไทยที่กลุ่มส.ส.ที่เป็น “เจ้าพ่อ” ใหญ่ จากต่างจังหวัดสามารถรวมตัวกันได้ และยึดครองพรรคสำเร็จเมื่อเร็ว ๆ นี้ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อสัดส่วนการซื้อแย่งส่วนเกินทางเศรษฐกิจอย่างขนานใหญ่ต่อไป

ในปัจจุบันนายทุนนักธุรกิจทั้งไทย และของต่างชาติ ได้แก่ ไทย-ฮ่องกง-ไต้หวัน-จีน จึงน่าจะมียุทธศาสตร์ที่สูงยิ่งขึ้น และไม่มีข้อจำกัดทางการเมืองอีกต่อไป หากมีลักษณะเป็นสากลมากขึ้น และเคลื่อนไหวสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทิศทางที่ระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ชนชั้นกษัตริย์ และกษัตริย์ที่มีลักษณะเป็น “เจ้าพ่อ” ในท้องถิ่นจึงสามารถอาศัยพรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการปกป้องคุ้มครอง และเพิ่มพูนอำนาจทางเศรษฐกิจได้ โดยทุ่มเททุนในการแข่งขันเพื่อหาเสียงเลือกตั้ง และแข่งขันกันดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับสูง ทุนที่ทุ่มเทในการนี้จัดว่าเป็นการลงทุน และเป็นการโอนถ่ายค่าเช่าเดิมที่ต้องเสียให้แก่ข้าราชการในยุคก่อนไป เพื่อเป็นค่าคุ้มครองและค่าแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ดังนั้นการลงทุนทางการเมืองจึงเปรียบเสมือนการแปรค่าเช่าที่เคยต้องเสียไปให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองนั่นเอง ทั้งนี้เพราะขาดประชาธิปไตยมาเป็นเวลานาน และการที่สถาบันทางการเมืองไม่มีความต่อเนื่อง จึงมีผลทำให้ลักษณะของการเมืองไทย

ขาดวิวัฒนาการของชนชั้นกลุ่มพีที่ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนอำนาจทางการเมือง และอำนาจทางสังคมเหมือนดังที่เป็นอยู่ในสังคมตะวันตก ลักษณะการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองที่มีระยะเวลาการพัฒนาที่สั้นจึงเป็นการเร่งลงทุนเพื่อหาผลตอบแทนในระยะสั้นด้วยการซื้อคะแนนเสียง และวิธีการรับค่านอื่น ๆ อันเป็นผลเสียต่อเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตย เพราะพฤติกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดการไม่ยอมรับความชอบธรรมของกระบวนการเลือกตั้ง ตลอดจนการไม่ยอมรับศักดิ์ศรีของสภาผู้แทนราษฎร (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2534 : 114 - 115)

ส่วนพลังทางเศรษฐกิจที่มีศักยภาพทางการเมืองเมื่อหมดหนทางเข้าสู่ระบบ และกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพราะระบบการเมืองปิดกั้นในช่วงก่อนปี 2516 พลังเหล่านี้จึงกลายเป็น “อิทธิพล” นอกกรอบที่ฟักตัวจนกลายเป็น “อิทธิพล” ของอาณาจักรนอกกฎหมาย-นอกอำนาจเล็ก ๆ ทั่วทุกหนทุกแห่งในรูปของ “มาเฟียท้องถิ่น” หรือพวก “เจ้าพ่อ” ทั้งหลาย ซึ่งบุคคลและกลุ่มบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนในต่างจังหวัดบริเวณเขตเมืองที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว (ทั้งเศรษฐกิจในระบบ และเศรษฐกิจนอกระบบ โดยแต่เดิมเป็นกลุ่มบุคคลที่มิได้มีความสัมพันธ์กับอำนาจระดับสูงในกรุงเทพฯ หรือในสถาบันธุรกิจ เช่น สมาคมพ่อค้า สมาคมธนาคาร สมาคมอุตสาหกรรม ซึ่งได้ปรับบทบาทจนเป็นที่ยอมรับของชนชั้นราชการ และกลายเป็นตัวแทนอันชอบธรรมของภาคเอกชน นั้นหมายความว่ากรณีที่ในระดับภูมิภาคและท้องถิ่นขาดกระบวนการประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง เพราะอยู่ในยุคเผด็จการทหารมา ก็มีผลทำให้อำนาจท้องถิ่นไม่ได้รับโอกาสที่จะเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจระดับท้องถิ่น และจังหวัดจึงค่อย ๆ พัฒนาเป็นอำนาจนอกระบบในลักษณะของ “อิทธิพล” “มาเฟีย” หรือ “เจ้าพ่อ” ซึ่งในหลายแห่งกลายเป็นอำนาจทับซ้อนอยู่ในอำนาจรัฐ และเกิดความเป็นสถาบันของ “อิทธิพลเถื่อน” นอกระบบการเมือง นอกระบบราชการ ซึ่งนับวันก็ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับในฐานะที่เป็นหัวคะแนน ผู้สนับสนุนพรรคการเมือง และผู้สมัครฯ ส.ส. และองค์กรตัวแทนต่าง ๆ ในระดับจังหวัดและตำบล (สภาจังหวัด เทศบาลและสภาตำบล) ทั้งนี้เพราะการขาดสถาบันทางการเมืองที่เป็นตัวกลาง และการล่าช้าของชนชั้นกลางนอกระบบราชการที่มีบทบาททางการเมืองไทย มีการพัฒนาในลักษณะที่แตกต่างไปจากสังคมอื่น นั่นคือ พรรคการเมืองและรัฐสภาขาดการพัฒนาตัวเอง และมีปัจจัยอื่นที่ส่งเสริมให้กลายเป็นสถาบันที่เข้มแข็ง ซึ่งยังมีปัญหาด้านความชอบธรรมอยู่เป็นระยะ ๆ จึงไม่สามารถ

สร้างสรรค์สถาบันทางการเมืองอย่างเป็นทางการของระบบการเมือง ดังนั้นพัฒนาการของ “เจ้าพ่อ” กับการเมืองเช่นว่านั้น จึงส่งผลกระทบต่อความชอบธรรมของประชาธิปไตยไม่น้อย (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, น.107, 116)

พิจารณาในแง่นี้จึงควรเน้นศึกษาให้ลึกลงไปว่ามีปัจจัยสำคัญอะไรบ้างที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะเด่นบางประการที่ทำให้ “เจ้าพ่อ” นอกจากมีอำนาจ-อิทธิพลสูงมากภายในท้องถิ่นจนสามารถครอบงำข้าราชการของรัฐในพื้นที่เพื่อแสวงหาและปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนได้แล้วยังจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเมืองท้องถิ่น และการเมืองระดับชาติด้วย เพราะจากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ได้ชี้ให้เห็นพอสมควรแล้วว่าวิวัฒนาการของรัฐไทยเป็นไปในลักษณะที่โครงสร้างอำนาจรัฐไทยมีความแข็งแกร่ง และครอบงำสังคมเศรษฐกิจมาได้ตลอดระยะเวลายาวนานและมีความต่อเนื่องสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบราชการได้พยายามควบคุมจำกัดการถ่ายโอนอำนาจเศรษฐกิจไปสู่อำนาจทางการเมืองโดยตลอด พลังทางเศรษฐกิจเอกชนที่ไม่สามารถพัฒนาเติบโตและตัดสินใจในการลงทุนระยะยาวได้อย่างเสรี จึงมักจะอาศัยช่องทางลัดในการแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะหน้าในช่วงสั้น ๆ ส่วน “เจ้าพ่อ” ในท้องถิ่นก็ต้องการผลประโยชน์ที่เพิ่มพูน ในขณะเดียวกันก็ต้องการปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนให้คงอยู่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้า “เจ้าพ่อ” มีธุรกิจนอกระบบหรือธุรกิจที่ต้องอาศัยอภิสิทธิ์สัมปทานที่ตนต้องการผูกขาดหรือให้คงอยู่ต่อไป ก็จำเป็นต้องเข้ามามีอำนาจทางการเมืองด้วยตนเอง หรือผ่านตัวแทนของตนที่ควบคุมได้ เพื่อร่วมส่วนกับนายทุนนักธุรกิจ และพรรคการเมืองที่กำลังอาศัยอำนาจทางการเมืองแปรเปลี่ยนให้เป็นอำนาจทางเศรษฐกิจในกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ

4. พรรคการเมืองและการเลือกตั้งส.ส.กับบทบาททางการเมืองของ “เจ้าพ่อ”

หลักการที่เป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ก็คือการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในการเลือกตั้งผู้แทนของปวงชน เพื่อเข้าไปทำหน้าที่ทางการเมืองหรือใช้อำนาจทางการเมืองด้วยความชอบธรรมในระดับของรัฐบาลและสภานิติบัญญัติเป็นหลัก ตามกรอบกติกาในรัฐธรรมนูญที่ประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมให้การยอมรับ การเลือกตั้งจึงเป็นกลไกในการควบคุมรัฐบาลโดยทางอ้อม และทำให้ผู้แทน

ปวงชนต้องพยายามตอบสนองความต้องการของประชาชน หรือผู้แทนต้องมีบทบาทหน้าที่ในกระบวนการทางการเมืองอย่างมีคุณภาพเพื่อให้ประชาชนไว้วางใจเลือกตั้งเข้ามาอีก นั่นหมายความว่า การเลือกตั้งเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง ตลอดจนสะท้อนแนวโน้มการพัฒนาการเมืองว่าจะเป็นไปอย่างไร

สำหรับการเมืองไทย ระบบรัฐสภาถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย ดังนั้นสถาบันทางการเมืองที่มีอยู่คือ พรรคการเมือง และการเลือกตั้งจึงมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้างให้รัฐสภามีความเข้มแข็งและมั่นคงหรือไม่อย่างไร และทำให้เห็นลักษณะที่แท้จริงของประชาธิปไตยว่าเป็นอย่างไรด้วย กล่าวคือ หากการเลือกตั้งไม่สามารถคัดเลือก ส.ส.ที่มีคุณภาพ มีอุดมการณ์ รับผิดชอบเท่าที่ควรได้มากพอ ก็จะทำให้ ส.ส.ที่เป็นตัวแทนของประชาชนไม่สามารถแสดงบทบาทหน้าที่รับใช้ผลประโยชน์ส่วนท้องถิ่น และระดับชาติในรัฐสภาหรือรัฐบาลได้ตรงตามเจตนารมณ์ของประชาชนส่วนรวมได้อย่างแท้จริง และย่อมมีผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาล หรือรัฐสภาในที่สุด ที่ผ่านมาพรรคการเมืองและสภาผู้แทนราษฎรของไทย ยังมีได้รับการพัฒนาให้กลายเป็นสถาบันหลักทางการเมืองที่เข้มแข็ง จนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มพลังนอกระบบราชการอื่น ๆ และประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขและข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อมของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม รวมทั้งบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทน และพรรคการเมืองที่แสดงออกมายังมีลักษณะคล้ายกับกลุ่มผลประโยชน์ที่คับแคบอยู่ นอกจากนั้นกลุ่มพลังประชาธิปไตยส่วนอื่น ๆ ในสังคม เช่น สมาคมทางการค้า อุตสาหกรรม การเงิน หอการค้า สหภาพแรงงาน สมาคมชาวนา-ชาวนา สื่อมวลชน นิสิตนักศึกษา และปัญญาชน เป็นต้น เหล่านี้ยังขาดความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง อันจะมีส่วนสำคัญในการสนับสนุน ส่งเสริม และสร้างอิทธิพลกดดันให้พรรคการเมือง และสภาผู้แทนราษฎร มีหลักการและอุดมการณ์ที่สนองความต้องการของปวงชนให้ครอบคลุมทุกส่วนของสังคมมากกว่าผลประโยชน์ทางการเงิน และอำนาจของตนเองและพรรคพวก ตลอดจนทำให้ระบบการเมืองมีความชอบธรรม ในแง่ของการมีรูปแบบและกระบวนการที่ถูกต้องตามหลักการ กติกาประชาธิปไตย

พรรคการเมืองของไทยที่ก่อตั้งขึ้นมาในอดีตมีจำนวนหลายสิบพรรค และมักจะมีพรรคการเมืองเกิดขึ้นใหม่เสมอ ในช่วงที่จะมีการเลือกตั้งครั้งใหม่ พร้อมกับความขัดแย้ง

แตกแยกภายในพรรค จนบางครั้งต้องยุบเลิกพรรคไปก็มี หรือไม่ก็ทำให้พรรคที่ร่วมรัฐบาลด้วยกันเกิดภาวะไร้เสถียรภาพได้ง่าย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพรรคการเมืองของไทย มักจะเกิดขึ้นจากชนชั้นนำทางอำนาจ และธุรกิจเพียงไม่กี่คนซึ่งขาดอุดมการณ์ หลักการ และเป้าหมายที่แน่ชัดในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวและพวกพ้อง ที่สำคัญสมาชิกระดับนำที่ร่วมก่อตั้ง และสนับสนุนทางการเงินแก่พรรค ส่วนมากผูกพันกันด้วยความต้องการด้านผลประโยชน์ทางธุรกิจ และอำนาจของชนชั้นนำเองเป็นหลัก นอกจากนี้พรรคการเมืองยังไม่สามารถระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เข้ามาสนับสนุนพรรค และมีฐานมวลชนแน่นอนหาพอ (ยกเว้นพรรคประชาธิปไตยที่ก่อตั้งมานานเป็นพรรคที่ค่อนข้างมีอุดมการณ์ หลักการและเป้าหมายที่มุ่งที่จะพัฒนาการเมืองการปกครองในกรอบคณาธิปไตยที่เป็นประชาธิปไตย และมีฐานมวลชนมากกว่าพรรคอื่น) พรรคการเมืองของไทยจึงอ่อนแอ หรือพัฒนาให้กลายเป็นสถาบันที่เข้มแข็งได้ยาก เมื่อพรรคการเมืองยังอ่อนแอไม่เป็นสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็ง จึงส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของประชาธิปไตยไทย นอกเหนือจากปัญหาการรัฐประหารยึดอำนาจของกองทัพ

กล่าวได้ว่าชนชั้นนำคือ บุคคลที่มีทรัพยากรต่าง ๆ มากกว่าประชาชนทั่วไปมาก เช่น อำนาจ เงิน ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เทคโนโลยี และองค์กร เป็นต้น จึงสามารถมีบทบาทหรืออำนาจทางการเมืองได้มากกว่า และจากที่มีการเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรร (ต่อสู้) ของผลประโยชน์ ดังนั้นผู้ที่มีอำนาจมากกว่าก็สามารถจะจัดสรรผลประโยชน์จากการเมืองให้แก่ตนเองได้มากกว่าผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า โดยเฉพาะชนชั้นนำที่อยู่ในตำแหน่งสูงของรัฐสภา หรือพรรคการเมืองย่อมจะมีแนวโน้มที่มีอิทธิพลต่อบทบาทหรือการตัดสินใจของรัฐบาล และพรรคการเมืองมากกว่าบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่า หรือประชาชนทั่วไป การเมืองไทยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าชนชั้นนำที่มีอำนาจและเงินเป็นผู้ที่มีบทบาททางการเมืองเป็นส่วนใหญ่ โดยการแลกเปลี่ยนทางคุณค่าระหว่างอำนาจทางเศรษฐกิจกับอำนาจทางการเมืองจึงไม่น่าแปลกที่การคัดเลือกพรรคการเมืองเพื่อก่อตั้งพรรคการเมือง การคัดเลือกบุคคลเพื่อรับสมัครเลือกตั้งในนามของพรรค การตั้งพรรคและการคงอยู่ของพรรค การเลือกตั้ง ตลอดจนบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และพรรคการเมืองในรัฐสภาและรัฐบาล มักจะเป็นเรื่องกิจกรรมที่กำหนดโดยผู้นำของพรรคการเมืองเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นรูปแบบของพรรคการเมืองและการเลือกตั้งจึงเป็นหนทาง และกลไกที่จะเปิดให้ชนชั้นนำ

ในสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจหรือธุรกิจ และวิชาชีพต่าง ๆ จะพยายามเข้ามาสู่ศูนย์กลางของอำนาจทางการเมือง คือ รัฐสภา และรัฐบาลเพื่อที่จะเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมืองของประเทศกำหนดนโยบาย และบริหารปกครองประเทศให้เอื้อประโยชน์ต่อชนชั้นของตนเป็นหลัก มากกว่าตอบสนองต่อเป้าหมายความต้องการของประชาชน (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2528 : 168 - 209)

การขยายตัวทางด้านธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรมทำให้นักธุรกิจจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น เพื่อแสวงหาและปกป้องผลประโยชน์ของตนเองมากขึ้น แต่การเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองของนักธุรกิจมักจะเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลมากกว่าการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองโดยการผลักดันเรียกร้อง ต่อรอง ในรูปของสมาคม องค์กรที่มีอยู่เพราะรัฐปิดกั้นและตีกรอบด้วยกฎหมาย เช่น ในกรณีของพรรคชาติไทยกลุ่มผู้นำล้วนแต่เป็นบุคคลสำคัญในสมาคมอุตสาหกรรมไทยเกือบทั้งสิ้น แต่ความผูกพันอย่างชัดเจนระหว่างสมาคมกับพรรคยังไม่มี (สุจิต บุญบงการ, 2531 : 208 - 209)

ส่วนผู้แทนราษฎรที่จะเป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริงด้วยวิธีการเลือกตั้งของไทยที่ผ่านมานั้นเกิดขึ้นได้ยาก ทั้งนี้หากมองในด้านผู้สมัครรับเลือกตั้งจำนวนมากมักเข้าไปสังกัดพรรคการเมือง โดยคำนึงว่าพรรคใดจะให้เงินและการสนับสนุนการเลือกตั้งมากที่สุด ส่วนอุดมการณ์หรือแนวนโยบายของพรรคมีความสำคัญต่อผู้สมัครรับเลือกตั้งน้อยกว่า ในด้านกลับพรรคการเมืองเวลาพิจารณาคัดเลือกตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรค ก็มักจะยึดหลักที่ว่าบุคคลใดมีโอกาสที่จะชนะการเลือกตั้งมากที่สุดก็จะคัดเลือกบุคคลนั้น โดยให้ความสำคัญน้อยกว่าอุดมการณ์ แนวคิด นโยบาย แม้กระทั่งพฤติกรรมหรือประวัติความเป็นมาในอดีตของบุคคลนั้น กล่าวโดยสรุปคือ ทั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งและพรรคการเมืองล้วนแต่เน้นที่ชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นสำคัญ ไม่ใช่อุดมการณ์หรือนโยบายที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2528 : 34) ข้อสังเกตก็คือ ส.ส.ที่เป็นนักธุรกิจมีเงินสนับสนุนพรรคมากก็มักจะมีบทบาทสำคัญในพรรค และมีโอกาสสูงที่จะได้ดำรงตำแหน่งสำคัญในทางการเมือง

กล่าวคือ ในการจัดตั้งรัฐบาลไทยหลายครั้งที่ผ่านมา พรรคการเมืองที่เข้าร่วมรัฐบาลผสมหลายพรรค มักจะใช้วิธีการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมือง

เมืองในรัฐบาล โดยเฉพาะตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการหรือช่วยว่าการกระทรวง โดยมีได้มีหลักเกณฑ์การพิจารณาคุณสมบัติของบุคคลที่แน่นอนถึงระดับของความรู้ความสามารถ และคุณวุฒิการศึกษาที่เหมาะสม ส่วนมากพรรคการเมืองจะคัดเลือกบุคคล (ส.ส.ของพรรค) เพื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี โดยมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะที่ปฏิเสธไม่ได้ หากส.ส.คนนั้นมีบทบาทอิทธิพลสูงในพรรค หรือดำรงตำแหน่งสำคัญในระดับผู้บริหารของพรรค และมีทรัพยากรทางการเงินเพื่อสนับสนุนทางการเงินแก่พรรคโดยตรง ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง หรืออาจจะให้การสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้สมัครเป็นรายบุคคล นอกเหนือจากที่ให้แก่พรรค ภาวะจำเป็นที่หลายพรรคการเมืองต้องให้ความสำคัญกับการจัดสรรตำแหน่งทางการเมือง โดยพิจารณาจากบุคคลที่มีทรัพยากรทางการเงินสนับสนุนพรรคได้มากกว่า คุณวุฒิ ความสามารถ และความเหมาะสมอื่น ๆ ย่อมเป็นการง่าย หรือมีแนวโน้มที่เป็นไปได้ที่ส.ส.เหล่านั้น เมื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีแล้วจะแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง

ดังนั้นจึงเกิดปัญหา และความขัดแย้งในพรรคการเมืองนั้นได้ง่าย ในกรณีที่พรรคไม่มีเกณฑ์ และวิธีการที่แน่นอนที่เป็นข้อตกลงยอมรับกันได้ภายในพรรค เพื่อคัดเลือกผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพราะในสภาพที่เป็นจริงส.ส.ที่มาจากผู้นำทางธุรกิจ “ผู้มีอิทธิพล” และ “เจ้าพ่อ” ในท้องถิ่นหรือนักการเมืองโดยอาชีพส่วนใหญ่ล้วนต้องการตำแหน่งทางการเมือง (รัฐมนตรีทั้งสิ้น) จึงมักจะพบเสมอว่ากลุ่มส.ส.ที่ไม่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะเกิดความรู้สึกไม่พอใจ จนมีปัญหาคความขัดแย้งภายในและนำไปสู่ความแตกแยกในพรรค เช่น ในกรณีความไม่พอใจในการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีในพรรคประชาธิปัตย์ ภายหลังกลุ่มที่ไม่ได้รับแต่งตั้งได้ออกมาจากพรรค และจัดตั้งกลุ่มของตนเองขึ้น ชื่อว่ากลุ่ม 10 มกราคม (2530) ความขัดแย้งและแตกแยกเป็นกลุ่มภายในพรรค ย่อมเป็นจุดเปราะบาง และสร้างผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาล และภาวะการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในสถานิติบัญญัติ เพราะพรรคการเมืองนั้นจะมีปัญหาเรื่องเอกภาพของการดำเนินงาน (สนใจดูใน ปริญา โภชิตย์, 2535)

โดยสรุปการที่พรรคการเมืองและสภาผู้แทนราษฎรของไทยขาดความเป็นสถาบันหลักทางการเมือง และไม่สามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการปกครองประเทศ เพราะถูกแทรกแซงจากกองทัพโดยการปฏิวัติ รัฐประหาร เพื่อสืบทอดอำนาจในกลุ่มผู้นำทหารด้วยกัน จึงทำให้สถาบันทั้งสองขาดโอกาสการพัฒนาปรับปรุงองค์กรของตน

หรือมีเวลาในการจัดตั้งพัฒนาบุคลากรทางการเมือง และขยายสาขาพรรคให้ครอบคลุมทุกจังหวัดจนถึงอำเภอ และตำบลเพื่อช่วยเชื่อมโยงผลประโยชน์และความต้องการที่หลากหลายของประชาชนกับนโยบายของรัฐ ตลอดจนการรับปัญหาของประชาชน เพื่อกำหนดทิศทางนโยบายในการแก้ปัญหาเหล่านี้ นอกจากนี้การขาดความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองย่อมส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการเสริมสร้างความเข้าใจการปลูกฝังจิตสำนึก และความกระตือรือร้นในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

นอกจากนั้นสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ เช่น สภาผู้แทนราษฎรและพรรคการเมืองยังไม่สามารถผนวกเอาองค์กระเอกชนอาสาสมัครต่าง ๆ เข้าไปเป็นส่วนควบของตนได้ ตรงกันข้ามองค์กระเอกชนอาสาสมัครที่ตื่นตัว มีบทบาทและสัมพันธ์กับประชาชนมากกว่าพรรคการเมืองจะดำรงความเป็นอิสระและเคลื่อนไหวอย่างเป็นเอกเทศมากขึ้น ในหลายท้องถิ่นกลุ่มนายทุนที่ตัดไม้ทำลายป่า กลับเป็นฐานสำคัญของผู้สมัครและพรรคการเมือง หรือในบางท้องถิ่น “ผู้มีอิทธิพล” หรือ “เจ้าพ่อ” กลับเป็นผู้สนับสนุนสำคัญของนักการเมืองและพรรคการเมือง หรือไม่ก็เป็นผู้แทนราษฎรและรัฐมนตรีเสียเอง ดังนั้น ศจ.ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ในการศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการอำนาจรัฐ และอำนาจทางการเมือง จึงมีข้อสรุปที่น่าสนใจยิ่งว่าจำเป็นจะต้องมีการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจเสียใหม่ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคม โดยจะต้องยกเลิกสิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมไว้ด้วยการกระจายอำนาจเข้าไปในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจทุกระดับ และในกระบวนการปฏิบัติงานของกิจกรรมที่ควรเน้นการมีส่วนร่วม (ชัยอนันต์ สมุทวณิช , 2535 : 224 - 225) กล่าวคือจำเป็นต้องสร้างพลังประชาธิปไตยนอกกรอบราชการอันได้แก่ พลังจากองค์การอาสาสมัครเอกชน ตลอดจนกลุ่มนิสิตนักศึกษา ผู้ใช้แรงงาน ชาวไร่ชาวนาและประชาชนทั่วไป ให้มีความเข้มแข็งและมีอำนาจต่อรอง ตลอดจนถ่วงดุล ตรวจสอบ การใช้อำนาจของพรรคการเมืองและนักการเมืองเพื่อให้สถาบันที่สำคัญยิ่งของประชาธิปไตยนี้มีพฤติกรรมกระดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในวิถีทางที่ถูกต้อง ยึดหลักการ อุดมการณ์ของประชาธิปไตย เป็นแนวทางในการสร้างความชอบธรรมให้กับสถาบันและระบบการเมืองดังกล่าว มิใช่เพียงแต่ความชอบธรรมที่ได้จากการมอบอำนาจของประชาชนโดยการเลือกตั้งเท่านั้น

การเข้าไปมีบทบาททางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจต่าง ๆ จึงมิได้เกิดขึ้นในรูปของกลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มอิทธิพลผลักดันที่จะเชื่อมโยงกันกับพรรคการเมืองโดยตรง หากแต่กระทำกันในรูปของการรวบรวมกลุ่มของธุรกิจ เฉพาะที่เกี่ยวข้องผูกพันกับพรรคการเมือง หรือนักการเมืองระดับนำในพรรคที่ทำธุรกิจอยู่ด้วย หรือเกี่ยวพันกันทางเครือญาติ เช่น กลุ่มอุตสาหกรรมทอผ้าให้การสนับสนุน พลตรีประมาณ อติเรกสาร แห่งพรรคชาติไทย, กลุ่มพ่อค้าส่งออกที่ผูกขาดการส่งออกสนับสนุน นายอบ วสุรัตน์ แห่งพรรคประชาธิปัตย์ เป็นต้น นอกจากนี้ นักธุรกิจ นายทุนที่เข้าไปมีบทบาททางการเมืองในลักษณะปัจเจกบุคคล โดยไม่เกี่ยวพันกับกลุ่มก็มีมาก นักธุรกิจนายทุนเหล่านี้มีทั้งส่วนกลางและพ่อค้านักธุรกิจชั้นนำ ในระดับท้องถิ่น (และส่วนภูมิภาค) อย่างเช่น นายไชยศิริ เรื่อง กาญจนเศรษฐ์ (ตระกูล มีชัย, 2525 : 406) นายบุญชู โรจนเสถียร นายทวิช กลิ่นประทุม นายพิชัย รัตตกุล นายมนตรี พงษ์พานิช พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ นายอนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ เป็นต้น และบุคคลที่ถือว่าเป็นนายทุน นักธุรกิจชั้นนำในท้องถิ่นหรือภูมิภาค ผสมผสานกับลักษณะของการเป็นผู้มี “อิทธิพล” ระดับ “เจ้าพ่อ” ใหญ่ อยู่ด้วย เช่น 1. นายวัฒนา อัสวเหม (ส.ส.สมุทรปราการ) 2. นายเสนาะ เทียนทอง (ส.ส.ปราจีนบุรี) 3. นายชูชีพ หาญสวัสดิ์ (ส.ส.ปทุมธานี) 4. นายปิยะ อังกินันท์ (ส.ส.เพชรบุรี) จาก 1 - 4 คือ ส.ส.แห่งพรรคชาติไทย 5. นายณรงค์ วงศ์วรรณ (ส.ส.เชียงราย) พรรครวมไทย เป็นต้น ซึ่งนักธุรกิจที่มีลักษณะเป็น “เจ้าพ่อ” เหล่านี้แตกต่างจาก “เจ้าพ่อ” ที่เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดชลบุรี ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การแสวงหาอำนาจทางการเมืองโดยตรงหรือโดยอ้อมเพื่อต้องการแปรเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองมาเป็นอำนาจทางเศรษฐกิจ

นักธุรกิจนายทุนบางส่วนเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น หลังจากปี 2516 ที่ระบบการเมืองเปิดมากขึ้นโดยการร่วมจัดตั้งพรรคการเมือง การลงสมัครรับเลือกตั้ง (ส.ส.) เอง หรือให้การสนับสนุนทางการเงินและรูปแบบอื่น ๆ แก่พรรคหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งโดยตรง ทั้งนี้เพราะต้องการตำแหน่งรัฐมนตรี หรือไม่ก็ผลประโยชน์ในรูปอื่นตามมา ช่วงปี 2516 - 2519 พรรคการเมืองที่สำคัญที่เกิดขึ้นใหม่คือ พรรคกิจสังคม มีนักธุรกิจชั้นนำที่ร่วมจัดตั้งคือ นายบุญชู โรจนเสถียร นายธนาคาร นายพงศ์ สารสิน เจ้าของบริษัทไทยน้ำทิพย์ เป็นต้น และพรรคชาติไทย นักธุรกิจผู้ร่วมจัดตั้งส่วนใหญ่เป็นนักอุตสาหกรรมสิ่งทอและอื่น ๆ โดยมี พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร เป็นต้น นักธุรกิจนายทุนจึงเริ่มเข้ามาใช้อำนาจทาง

การเมือง โดยการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบ้างแล้วในปี 2519 มีนักธุรกิจนายทุนที่ได้ เป็น ส.ส. 82 คน หรือร้อยละ 29.4 ปี 2522 มีนักธุรกิจที่ได้รับเลือกตั้ง 112 คน หรือร้อยละ 37.2 ปี 2536 มีนักธุรกิจที่ได้รับเลือกตั้ง 124 คน หรือร้อยละ 37.46 (วิวัฒน์ เอี่ยมไพร วัลย์, 2529 : 719) ปี 2529 มีนักธุรกิจ 134 คน หรือร้อยละ 38.62 ปี 2531 มีนักธุรกิจ 132 คน หรือร้อยละ 36.97 และปี 2535 มีนักธุรกิจที่เป็นส.ส.เพิ่มขึ้นกว่าเดิมมี 162 คน หรือร้อยละ 45.55 (อัมมาร สยามวาลา และอนันตญา ฤชงคกุล) (บรรณาธิการ, 2535 : 116)

พรรคชาติไทย เป็นพรรคการเมืองที่มีส.ส.เป็น นักธุรกิจการเมืองท้องถิ่น หรือมีคน กลุ่มหนึ่งที่ถูกรเรียกว่า “เจ้าพ่อ” มากที่สุด นับตั้งแต่ปี 2518 - 2538 ซึ่งมีการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง โดยพรรคชาติไทยได้ก่อตั้งพรรคขึ้นใหม่ในปี 2517 และได้ส่งผู้สมัครส.ส.เป็นครั้งแรก เมื่อระบบการเมืองเปิดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ตั้งแต่ปี 2518 เป็นต้นมา “เจ้าพ่อ” ที่มีชื่อเสียงเป็นส.ส.อยู่ในพรรคชาติไทย เรียงตามลำดับปี พ.ศ.ที่เข้ามาเป็นส.ส.ครั้งแรกคือ ปี 2518 มีนายปิยะ อังกินันท์ จังหวัดเพชรบุรี นายวัฒนา อิศวเหม จังหวัดสมุทรปราการ ปี 2519 มีนายชูชีพ หาญสวัสดิ์ จังหวัดปทุมธานี นายบรรหาร ศิลปอาชา จังหวัดสุพรรณบุรี นายเสนาะ เทียนทอง จังหวัดปราจีนบุรี นอกจากนั้นก็ยังมีกลุ่มส.ส.ที่ “เจ้าพ่อ” ให้การ สนับสนุนในจังหวัดอ่างทอง คือ นายสมชัย ฤกษ์วรารักษ์ (เสี่ยแหย) ตั้งแต่ปี 2519 และนาย สมชาย คุณปลื้ม (ก้านนเป๊าะ) จากจังหวัดชลบุรี เริ่มต้นปี 2518

ในปี 2537 นายบรรหาร ศิลปอาชา ได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกในพรรคชาติไทยให้ เป็นหัวหน้าพรรค และมีนายเสนาะ เทียนทอง เป็นเลขาธิการพรรค และมีกรรมการบริหาร พรรคที่เป็นผู้มีอิทธิพลร่วมอยู่ด้วย จึงเห็นได้ว่าพรรคชาติไทยจากที่เคยเป็นของชอยราชครู สร้างขึ้นโดยกลุ่มชอยราชครู ในที่สุดก็กลายเป็นพรรคของผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น (สังสิต พิริยะ รั้งสรรค์, 2539 : 36) หรือพรรคของ “เจ้าพ่อ” ไปในที่สุด และเมื่อพิจารณาอาชีพของคณะกรรมการบริหารพรรคชาติไทยในปัจจุบัน จะพบว่าทุกคนล้วนแต่มีอาชีพหรือภูมิหลังเป็น นักธุรกิจ จึงมีผู้ขนานนามพรรคนี้ว่าเป็น “พรรคนักธุรกิจ” (วิณา เรื่องสกุล, 2533)

โดยสรุปลักษณะของกลุ่มนายทุนนักธุรกิจที่ได้อำนาจทางการเมืองเพิ่มขึ้นนั้น เป็น ผลมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจหลังปี 2504 ซึ่งทำให้กลุ่มนายทุน นักธุรกิจมีอิทธิพลมากขึ้นในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ แต่ก็มักปรากฏออกมาในรูปของการสร้าง

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้นนำทางอำนาจและหลังปี 2516 เป็นต้นมา เมื่อจัดให้มีการเลือกตั้งต่อเนื่องมากขึ้น จึงเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางการเมือง โดยการแสวงหาอำนาจทางการเมือง โดยตรงหรือโดยอ้อม ส่วนการใช้สมาคมการค้าต่าง ๆ ที่มีอยู่เพื่อเป็นพลังในการเรียกร้องและผลักดันนโยบายนั้นยังไม่ชัดเจน การได้อำนาจทางการเมืองของกลุ่มนายทุนนักธุรกิจเพิ่มมากขึ้นนั้น เห็นได้จากสัดส่วนของสมาชิกวุฒิสภา และคณะรัฐมนตรีที่มาจากเลือกตั้ง 8 ครั้งที่ผ่านมา (2518 - 2535) อย่างไรก็ตามแม้ว่าพลังประชาธิปไตย คือภาคเอกชนที่เติบโตขึ้นทางเศรษฐกิจ-สังคม ตามการเปลี่ยนแปลงของกระแสนิยมโลก และโครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจไทย ในระยะแรกคือ ก่อนปี 2516 จะเป็นลักษณะที่นายทุนนักธุรกิจเป็นเบี้ยล่าง หรือผู้พึ่งพิงผู้มีอำนาจทางการเมือง แต่ในสองทศวรรษที่ผ่านมา กลุ่มนักธุรกิจนายทุนไทยก็ได้เข้ามามีส่วน และเป็นพันธมิตรกับชนชั้นนำทางอำนาจ (ข้าราชการและพลเรือน) เพื่อการแย่งส่วนเกินในตลาดนโยบายเศรษฐกิจมากขึ้น

การได้เข้าของนักธุรกิจ เพื่อเข้าสู่รัฐสภาและคณะรัฐมนตรีนั้น โดยทั่วไปมี 2 แบบแผนคือ แบบแผนแรก เป็นเรื่องของการเข้าสู่การเมือง โดยการสร้างฐานในท้องถิ่นของตนก่อน เช่น เป็นกำนัน นายกเทศมนตรี (ส.ท.) หรือสมาชิกสภาจังหวัด (ส.จ.) หลังจากนั้นจึงเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ความสำเร็จของการเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ไม่ว่าจะในตำแหน่งกำนัน หรือสมาชิกสภาจังหวัด เท่ากับเป็นการพิสูจน์ความสนับสนุนในท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคัดเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขั้นต้นก็ได้ และความสนับสนุนเช่นนี้ จะเป็นจุดที่ดึงดูดพรรคการเมืองให้มาทาบทามตนให้สมัครรับเลือกตั้งส.ส. ส่วนอีกแบบหนึ่งเป็นการเข้ามาในระดับบนของพรรค คืออาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจที่ตนมีอยู่ทำให้พรรคต้องยอมรับให้ตนมีตำแหน่งสูงในพรรค เช่น เป็นกรรมการบริหารพรรค เป็นหัวหน้า รองหัวหน้าหรือเลขาธิการพรรค เป็นต้นเพราะการมีตำแหน่งที่สำคัญในพรรค จะมีโอกาสได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญในรัฐสภา หรือรัฐบาลมากกว่าสมาชิกธรรมดา โดยปริยาย บทบาททางการเมืองของบรรดานักธุรกิจเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่พวกเขาต้องการมีอำนาจทางการเมือง เพื่อปกป้องผลประโยชน์และเพิ่มพูนอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองให้กับตน โดยอาศัยกระบวนการเลือกตั้ง และพรรคการเมือง ฉะนั้นบางคนจึงสามารถเป็นรัฐมนตรีได้โดยเป็นส.ส. เพียงสมัยเดียวหรือ 2 - 3 สมัย ขณะเดียวกันพรรคก็จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนทางการเงินจากบุคคลเหล่านี้

ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เพื่อใช้จ่ายในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของสมาชิกผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพื่อให้ได้ที่นั่งในสภามากที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างนักธุรกิจกับพรรคการเมืองเช่นนี้ จึงทำให้พรรคเป็นของนักธุรกิจมากขึ้น แทนที่จะเป็นพรรคของมวลชนธรรมดา การเลือกตั้งกลายเป็นเรื่องธุรกิจมากขึ้น รวมทั้งการซื้อคะแนนเสียงโดยตรง บรรดานักธุรกิจเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะใช้วิธีทางธุรกิจแบบตลาดการเมืองในการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการซื้อตำแหน่งภายในพรรค หรือใช้เงินทุ่มในการหาเสียง การเมืองจึงเป็นเรื่องธุรกิจมากขึ้น (สุจิต บุญบงการ, 2531 : 210 - 212)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าในระยะเวลา 5 - 10 ปีมานี้จะมีการเปิดโปงกลโกงในการเลือกตั้ง และนักวิชาการส่วนใหญ่ของไทยก็มีความคิดคล้อยไปในทางที่เห็นด้วยว่านายทุนไทยมีบทบาทเป็นตัวสร้างปัญหาให้กับประชาธิปไตย แม้ในกลุ่มนายทหารบางพวก เช่น กลุ่ม 66/23 หรือกลุ่มสาธุศิษย์ นายประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ในกอ.รมน. ที่เชื่อว่าในทางทฤษฎีประชาธิปไตย เป็นระบอบการเมืองเดียวที่จะเอาชนะคอมมิวนิสต์ได้ แต่ที่ผ่านมามีประชาธิปไตยต้องล้มลุกคลุกคลานก็เพราะระบบการเมืองและการเลือกตั้งเปิดโอกาสให้นายทุนเข้ามาครอบงำมากเกินไป กลุ่มซึ่งมองปัญหาเช่นนี้จึงเน้นการเปิดโปงการกระทำที่ไม่ถูกต้องของนักการเมืองที่มาจากแวดวงธุรกิจ และเสนอให้จำกัดบทบาทของพรรคการเมือง นักการเมือง และการเลือกตั้ง เพื่อจะจำกัดอิทธิพลของเงินตราและนายทุน และทำให้ประชาธิปไตยบริสุทธิ์ขึ้น แม้แต่ในหมู่คนไทยโดยทั่ว ๆ ไป ก็มักจะมองบทบาทของนักธุรกิจในเวทีประชาธิปไตยในแง่ลบเป็นส่วนใหญ่ ดังเห็นได้จากการวิพากษ์วิจารณ์ การซื้อเสียงของนักธุรกิจที่ลงสมัครรับเลือกตั้ง การพูดถึงการเข้ายึดเทศบาล สภาจังหวัดของกลุ่มผู้รับเหมาเพื่อ กอบโกย โกงกิน หรือถอนทุนคืน และตั้งฉายานักธุรกิจที่เข้าไปอยู่ในสภาผู้แทนราษฎรว่า “นักธุรกิจการเมือง” แต่บทบาทของนักธุรกิจไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่เป็นคุณต่อประชาธิปไตยมากขึ้น ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ นั่นคือมีการปรากฏตัวของนักธุรกิจ ที่เสนอตัวเข้ามาพัฒนาประชาธิปไตย เช่น กลุ่มอีเอ็มเอส และกลุ่มนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตยครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่มีนักธุรกิจซึ่งสนใจเรื่องการสร้างระบบมากกว่าการเข้าไปเป็นใหญ่ในระบบ และก็เป็นครั้งแรกเช่นกันที่มีผู้นำภาคธุรกิจ จำนวนมากใส่ใจกับการแก้ปัญหาระยะยาวให้กับประชาธิปไตยมากกว่าการเร่งใช้เวลาเฉพาะหน้าอันย่นนิดที่มีอยู่เข้าไปกอบโกย จากประชาธิปไตยให้เร็วที่สุด (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ในมติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 12 ฉบับที่ 633 : 29 - 30)

ดังนั้นหากพิจารณานายทุนอย่างจำแนกแยกแยะ และแบบแผนทางการเมืองที่เกิดขึ้น จะเห็นว่าขณะนี้เมืองไทยมีนักธุรกิจที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเมืองโดยตรงอยู่ 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มพรรคการเมือง และกลุ่มหอการค้า-สมาคมธุรกิจประเภทต่าง ๆ บทบาทของกลุ่มแรกนั้น มีผลเสียต่อระบอบประชาธิปไตยมากเพราะมัวหมองกับการซื้อเสียง และการใช้อำนาจเพื่อหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้องจนเป็นผลให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะระบบพรรคการเมือง และการเลือกตั้งของเรายังไม่เปิดโอกาสให้นักการเมืองที่เล่นถูกต้องตามกติกาและหลักการได้อยู่รอดมากนัก สำหรับบทบาทของหอการค้าและสมาคมธุรกิจต่าง ๆ นั้น มีแนวโน้มที่จะช่วยเสริมสร้างประชาธิปไตย เพราะเป็นการเคลื่อนไหวที่เปิดเผยอาศัยหลักการเหตุผลทางกฎหมายมากกว่าการอาศัยเส้นสาย และแม้ว่าจะเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของกลุ่ม แต่ก็มีใช้ผลประโยชน์ของคนใดหรือกลุ่มใดโดยเฉพาะ หากเป็นเรื่องของกลุ่มหรือสาขาอาชีพ และอาจโยงไปถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม หรือท้องถิ่น หรือกลุ่มอาชีพที่ไม่ใช่ธุรกิจก็เป็นได้ ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การมีหอการค้าหรือสมาคมธุรกิจ ทำให้นักธุรกิจแลเห็นช่องทางในการแก้ไขอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจนั้นว่าไม่จำเป็นต้องอาศัยการติดสินบนเจ้าหน้าที่ หรือการให้เงินสนับสนุนพรรคการเมือง หรือนักการเมืองเท่านั้น โดยที่หอการค้าหรือสมาคมธุรกิจจะทำให้ให้นักธุรกิจที่สุจริตใจทั้งหลายเห็นว่ามีช่องทางแก้ไขข้อติดขัดอันเนื่องมาจากนโยบาย หรือกฎเกณฑ์ของทางราชการที่ล่าช้า ไม่ยืดหยุ่นหรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่แปรเปลี่ยนไปด้วย วิธีการที่ไม่เป็นผลเสียต่อระบอบประชาธิปไตยได้ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, น.30)

โดยสรุปกลุ่มนักธุรกิจนายทุน และ “เจ้าพ่อ” ท้องถิ่นที่พยายามเข้ามามีส่วนร่วมในการซื้อแย่งส่วนเกิน และแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจจากที่เคยอยู่กับพลังของอำมาตยาธิปไตยค่อนข้างมากนั้น โดยการสร้างสายสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์กับนักการเมืองหรือพรรคการเมืองเพื่อให้ตนหรือกลุ่มของตนได้อำนาจทางการเมืองเป็นส.ส. และรัฐมนตรีเพื่อเป็นพลังในการต่อรองแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ จากการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจนั้น ย่อมทำให้เกิดอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย เพราะการยอมรับในความชอบธรรม ตลอดจนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญที่จะธำรงไว้ ซึ่งระบอบประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ยาก หากพลังอำนาจทางเศรษฐกิจเอกชนของกลุ่มนายทุนนักธุรกิจ และ “เจ้าพ่อ” เข้ามากุมอำนาจโดยตรง ยังมีพฤติกรรมในการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างจาก

ที่พลังอำนาจขยับไปอยู่ในระบบราชการเคยกระทำมาในอดีต ย่อมทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างเศรษฐกิจกับการเมืองกลายเป็นเรื่องตอบสนองแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกันเองในกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะพรรคการเมืองจะกลายเป็นศูนย์กลางของกลุ่มนักธุรกิจนายทุน และ “เจ้าพ่อ” ที่เข้ามาเพื่อเร่งหาผลตอบแทนระยะสั้นมากกว่ามีเป้าหมายในการดำเนินนโยบายตอบสนองจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าให้กับสังคม และพัฒนาระบบการเมืองให้มั่นคงต่อไป

5. ความแตกต่างของ “เจ้าพ่อ” กับนักธุรกิจการเมืองท้องถิ่น

เราจำเป็นต้องแยก “เจ้าพ่อ” ออกจากนักธุรกิจการเมืองท้องถิ่น มิฉะนั้นแล้วจะเกิดความสับสน จนทำให้นักธุรกิจจำนวนมากที่เกิดขึ้นมา และมีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจและการเมืองในระดับท้องถิ่น และภูมิภาค ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 กลายเป็น “เจ้าพ่อ” ไปหมด ในขณะที่เดียวกันเราอาจจะเข้าใจผิดไปอีกว่า “เจ้าพ่อ” ก็คือนักธุรกิจชั้นนำทั่วไปนั่นเอง เช่น เราอาจจะเข้าใจว่าคนอย่าง พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายพงษ์สารสิน นายพรเทพ เตชะไพบูลย์ นายมนตรี พงษ์พานิช นายสุชาติ ตันเจริญ นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ นายอาทิตย์ อุไรรัตน์ เป็นต้นว่าคนเหล่านี้ก็คือ “เจ้าพ่อ” เพราะพวกเขานอกจากมีอำนาจทางเศรษฐกิจมากแล้ว ยังสามารถอาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจที่ตนมีอยู่ผลักดันตนเองให้เข้ามามีอำนาจทางการเมืองได้ด้วย ซึ่งการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองก็มีส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจของเขาด้วย ลักษณะดังกล่าวดูเหมือนจะไม่ต่างอะไรกับ “ผู้มีอิทธิพล” ระดับ “เจ้าพ่อ” ใหญ่ ของจังหวัดต่าง ๆ เช่น คนอย่าง นายวัฒนา อิศวเหม นายเสนาะ เทียนทอง นายชูชีพ หาญสวัสดิ์ นายปิยะ อังกินันท์ ตลอดจน “เสี่ยจิ๋ว” “กำนันเป๊าะ” เป็นต้น เพราะทั้งนักธุรกิจนายทุน และ “เจ้าพ่อ” ก็พยายามใช้อำนาจทางเศรษฐกิจแปรเปลี่ยนให้เป็นอำนาจทางการเมือง เพื่อเสริมสร้างอำนาจและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของตน โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจต่อไป

พิจารณาจากแ่งดังกล่าว แม้ว่าเป็นการง่ายที่จะบอกว่าใครคือ “เจ้าพ่อ” และใครเป็นนักธุรกิจนายทุนที่ไม่ใช่ “เจ้าพ่อ” มากกว่าที่จะนิยามหรืออธิบายลงไปให้ชัดเจนว่า คุณลักษณะสำคัญของ “เจ้าพ่อ” ต้องเป็นอย่างไร และจะยากยิ่งขึ้น ถ้าเราจะจำแนกแยกแยะ (classification) ให้เห็นความแตกต่างที่เด่นชัดระหว่าง “เจ้าพ่อ” กับนักธุรกิจนายทุน อย่าง

มีหลักเกณฑ์ทางวิชาการที่สามารถเข้าใจร่วมกันได้ จากปัญหาที่ท้าทายเช่นกล่าวผู้เขียนจึงทดลองเสนอให้เห็นภาพลักษณะทั่วไปที่แตกต่างกันของบุคคล 2 กลุ่มดังกล่าว โดยอาศัยสาระของสิ่งที่ได้ศึกษามากับข้อพิจารณาที่อิงอยู่กับข้อเท็จจริง และงานชิ้นอื่นที่มีการศึกษาถึงลักษณะที่โดดเด่นของ “เจ้าพ่อ” มาบ้างแล้ว เช่น งานของ สมบัติ จันทรวงศ์, 2534 ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2536, 2537 เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2537 Jim Ockey , 1993 และ Somrudee Nicrowattanayingyong, 1991 เป็นต้น สิ่งที่ผู้เขียนต้องการเสนอก็คือ การพยายามชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของ “เจ้าพ่อ” กับนักธุรกิจนายทุนที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่นที่อาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจเข้ามามีบทบาททางการเมืองนั้น มีลักษณะแตกต่างกันในแง่ใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิหลังของ “เจ้าพ่อ” นักธุรกิจมีอะไรที่แตกต่างกันในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ และการดำรงอยู่ในท้องถิ่น

การดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” ท้องถิ่น

ภูมิหลังของ “เจ้าพ่อ” มักจะเริ่มมาจากการเป็นนักเลงมาก่อน หรือมีบุคลิกภาพและวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง หรืออาศัยอำนาจแบบนักเลงในการสร้างอิทธิพลขึ้นมาในท้องถิ่น โดยสามารถประกาศความเหนือกว่านักเลงด้วยกัน เพื่อให้ นักเลงด้วยกันยอมรับตนเอง เหมือนกับว่านักเลงจะคัดเลือกกันเองว่าใครเหนือกว่าใคร การที่จะมาเป็นนักเลงใหญ่ได้ก็ต้องสามารถทำตนให้เป็นที่ยอมรับของนักเลงในท้องถิ่นนั่นเอง เมื่อนักเลงใหญ่มีโอกาสดำเนินธุรกิจก็มักจะนำพวกนักเลงมาเป็นลูกน้อง และธุรกิจที่ทำก็มักจะเป็นธุรกิจที่ผิดกฎหมายเป็นธุรกิจเถื่อนที่ต้องใช้ “อิทธิพล” ซึ่งสัมพันธ์กับอำนาจแบบนักเลง และพวกนักเลง เมื่อธุรกิจเติบโตขึ้นมีหลายประเภทขึ้น ก็ใช้พวกนักเลงหรือสนับสนุนพรรคพวกนักเลง ลูกน้องเป็นผู้ควบคุมดูแล หรือมอบงานให้ทำ ความเป็น “เจ้าพ่อ” จึงค่อย ๆ ก่อกำเนิดขึ้นในตัวนักเลงใหญ่ เพราะใช้อำนาจแบบนักเลงกดทับ หรือดึงเอาพวกนักเลงมาอยู่ใต้ “อิทธิพล” ของตน สัมพันธภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์ของ “เจ้าพ่อ” กับนักเลงจึงมักจะผูกติดกันด้วยระบบอุปถัมภ์ และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ โดย “เจ้าพ่อ” ต้องอาศัยอำนาจแบบนักเลงเป็นตัวเชื่อมโยงที่สำคัญด้วย ดังนั้นถ้า “เจ้าพ่อ” เคยเป็นนักเลงมาก่อน หรือมีบุคลิกภาพและวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง ในการสร้างอิทธิพลขึ้นมาและดำรงตนเองอย่างมีอิทธิพลมากในท้องถิ่น จึงมีลักษณะที่แตกต่างจากนักธุรกิจนายทุนหรือนักธุรกิจการเมืองทั่วไปอย่างเห็นได้ชัดเจน

อย่างไรก็ตาม มี “เจ้าพ่อ” อีกลักษณะหนึ่งที่มีได้มีบุคคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง หรืออาศัยอำนาจแบบนักเลงในการสร้างอิทธิพลขึ้นมาในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา โดยอาศัยอำนาจแบบนักเลง เช่น การค้าสิ่งผิดกฎหมาย การค้าของเถื่อน หวยเถื่อน ของหนีภาษี การทำสัมปทานแร่ สัมปทานป่าไม้ หรือกิจการที่อาศัยการมีอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ช่องโสเภณี สถานเริงรมณ์ต่าง ๆ บ่อนการพนัน เป็นต้น ซึ่งกิจการต่าง ๆ เหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยอำนาจแบบนักเลงในการจัดการด้วย แต่ “เจ้าพ่อ” ส่วนหนึ่งมิได้ทำกิจการเหล่านี้ หรือมิได้มีบุคคลิกภาพและวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง หรืออาศัยอำนาจแบบนักเลง และในการดำรงอยู่อย่างมีอิทธิพล หรือสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา แต่ก็เป็น “เจ้าพ่อ” เช่นเดียวกัน เพราะมีความสามารถในการสะสมทุนสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา จนกลายเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่สำคัญ ในการดำรงอยู่อย่างมีอิทธิพลในท้องถิ่นแห่งหนึ่ง ซึ่งมีสัมพันธภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์กับคนจำนวนมากในท้องถิ่น คือกับชาวบ้าน ข้าราชการของรัฐแทบทุกระดับ โดยเฉพาะพวกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และนักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ

ในการศึกษานี้จะเน้นเฉพาะ “เจ้าพ่อ” ที่ก่อกำเนิดมาจากการเป็นนักเลงใหญ่ หรือบุคคลที่มีบุคคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง หรืออาศัยอำนาจแบบนักเลง ในการดำรงอยู่อย่างมีอิทธิพล ซึ่งจะศึกษาต่อไปในบทที่ 4 และ 5 ก็จะมีลักษณะการดำรงอยู่ที่เหมือนกันคือ “เจ้าพ่อ” มักจะมีธุรกิจที่ผิดกฎหมายผสมผสานกับธุรกิจที่ถูกกฎหมาย เมื่อมีโอกาสช่องทางในการประกอบธุรกิจที่ถูกกฎหมายมากขึ้นก็จะทำ ถ้าเป็นธุรกิจที่ผิดกฎหมาย เช่น บ่อนการพนัน สถานเริงรมณ์ ช่องโสเภณี การค้าของเถื่อน หวยใต้ดิน ฯลฯ หรือเป็นนักธุรกิจที่ต้องใช้อภิสิทธิ์ผูกขาด ต้องมีสัมปทานก็จำเป็นต้องอาศัย “อิทธิพล” ที่เป็นอำนาจแบบนักเลงในการดำเนินธุรกิจ กล่าวคือ ต้องใช้สัมพันธภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์ที่มีต่อพวกนักเลง และชาวบ้าน นอกจากนี้ยังต้องใช้ “อิทธิพล” ไปสัมพันธ์กับอำนาจทางการในลักษณะที่ตนต้องมีอำนาจเหนือกฎหมาย เหนือเจ้าหน้าที่ของรัฐ และมักจะใช้ความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะอุปถัมภ์แลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน ที่เห็นชัดเจนก็คือ เรื่องการส่งส่วยนั่นเอง ส่วนการดำเนินธุรกิจของ “เจ้าพ่อ” ก็มักจะใช้ “อิทธิพล” ที่รุนแรงในการแสวงหาและปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง โดยการกำจัดคู่แข่งทางธุรกิจ บางครั้งก็ไม่ใช่แค่เรื่องการสูญเสียผลประโยชน์ทางธุรกิจเท่านั้น ที่ “เจ้าพ่อ” จะใช้ “อิทธิ-

พล” รุนแรง แต่เป็นเรื่องของความขัดแย้งกันในเชิงศักดิ์ศรีนักเลง หรือ “อิทธิพล” ของตน ด้วย

เมื่อตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจหน้าที่ในระดับตำบล และ หมู่บ้าน และเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นในแง่ของการเป็นสภาตำบล ที่จะต้องมีงบประมาณ จากส.ส. และของรัฐที่จัดสรรไว้ให้กับท้องถิ่น และยังกลายเป็นหวั่นไหวที่สำคัญทางการ เมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติด้วย รวมทั้งสภาท้องถิ่นในรูป ส.ท., ส.จ. ก็มีงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรมาพัฒนาท้องถิ่น เช่นเดียวกันอำนาจทางการเมืองระดับชาติก็มี งบประมาณที่ส.ส.ได้รับมาพัฒนาท้องถิ่น เมื่อเป็นดังกล่าว “เจ้าพ่อ” จึงพยายามใช้ “อิทธิพล” ไปสัมพันธ์กับอำนาจเหล่านี้ผ่าน “เจ้าพ่อ” หรือ “ผู้มีอิทธิพล” รองลงมา ใน ด้านหนึ่งก็เพื่อช่วยเหลือพรรคพวก ลูกน้อง นักเลง ที่อยู่ใต้ “อิทธิพล” ของตนให้มีอำนาจ และผลประโยชน์ขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง อีกด้านหนึ่งตำแหน่งต่าง ๆ ที่พรรคพวกของตนได้รับ เพราะ “เจ้าพ่อ” ช่วยเหลือนี้ก็ทำให้ตกอยู่ภายใต้ “อิทธิพล” ของตนต่อไป ในลักษณะเช่นนี้ พวกนักธุรกิจจะไม่ทำ เพราะไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อนักธุรกิจเอง

โดยสรุปสัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์ระหว่าง “เจ้าพ่อ” กับนักธุรกิจ ท้องถิ่นที่มีต่อนักเลง และชาวบ้านนั้น ในตัว “เจ้าพ่อ” นั้น จะมีให้เห็นชัดเจน เพราะมีความจำเป็นต้องอาศัยสัมพันธ์ภาพดังกล่าวมาเสริมสร้าง “อิทธิพล” ของตน และก่อให้เกิด ผลประโยชน์ทางธุรกิจแก่ “เจ้าพ่อ” เอง “อิทธิพล” ของ “เจ้าพ่อ” จะเกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมและบุคลิกภาพแบบนักเลงที่รวมเรียกว่า อำนาจแบบนักเลงในแง่ของการมี หรือ การใช้และสามารถใช้ “อิทธิพล” ที่อาศัยอำนาจแบบนักเลงสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ ขึ้นมาเมื่อมีอำนาจทางเศรษฐกิจ ก็จะไปสัมพันธ์กับอำนาจทางราชการ และอำนาจทางการเมือง ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติอย่างกว้างขวางใกล้ชิดยิ่งขึ้น แต่นักธุรกิจจะไม่ใช้ “อิทธิพล” ในลักษณะเช่นนี้เพราะประเภทธุรกิจที่ของนักธุรกิจทำมักจะไม่เกี่ยวข้องกับสิ่ง ผิดกฎหมาย และพยายามดำเนินธุรกิจโดยอาศัยความสามารถส่วนตัว และญาติพี่น้อง ช่วยเหลือ ไม่ใช่ใช้นักเลงมือปืนมาเป็นลูกน้องควบคุมดูแลกิจการ เป็นต้น ดังนั้นเมื่อนัก ธุรกิจเข้ามามีบทบาททางการเมืองก็จะอาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และปราศจาก เครือข่ายโยงใยอำนาจและผลประโยชน์ที่กว้างขวางในโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นเหมือนอย่าง “เจ้าพ่อ” คือไม่มีหรือใช้อิทธิพลอย่างกว้างขวางกับคนจำนวนมาก เช่น นักเลง มือปืน ชาว

บ้าน ข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่น ตลอดจนนักธุรกิจ ผู้มีอิทธิพล ระดับรอง ๆ ลงมานั้น
เอง

การที่ “เจ้าพ่อ” มักจะเป็นนักเลง หรือมีบุคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบ
นักเลง หรืออาศัยอำนาจแบบนักเลง ซึ่งมีลักษณะรุนแรง ทั้งนี้เพราะนักเลงก็มี “อิทธิพล”
ของตนเองระดับหนึ่ง แต่ผู้ที่กำลังก่อกำเนิดเป็น “เจ้าพ่อ” และ “เจ้าพ่อ” ที่มั่นคงในการ
ดำรงอยู่ในท้องถิ่นแล้วได้พยายามกดทับมิให้พวกนักเลงสร้างสม “อิทธิพล” ขึ้นมา จน
กระทบต่อ “อิทธิพล” ของ “เจ้าพ่อ” เอง ดังนั้นการเป็น “เจ้าพ่อ” ได้จึงต้องมีหรือสามารถ
ใช้ “อิทธิพล” เหนือพวกนักเลงได้ เพราะเกี่ยวพันกับประเภทของธุรกิจ และวิธีการดำเนิน
ธุรกิจของ “เจ้าพ่อ” กันมาก ทำให้เกิดความรุนแรงทำลายล้างกันในหลายท้องถิ่น เมื่อเกิด
ความขัดแย้งกันทางธุรกิจ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้จึงพอมองเห็นได้ถึงความแตกต่างของ “เจ้า
พ่อ” กับนักธุรกิจในด้านที่สำคัญ

6. การดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” แบบเก่า กับ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ และความเปลี่ยนแปลงในจินตภาพ

อำนาจท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งที่เรียกกันว่า “นักเลงโต” แต่ผู้เขียนเห็นว่าแท้จริงแล้ว “นักเลงโต” ก็คือ “เจ้าพ่อ” ยุคแรก ๆ ที่มีมานานแล้วในสังคมไทย พวก “นักเลงโต” ก็คือต้นกำเนิดหรือรากเหง้าของ “เจ้าพ่อ” นั่นเอง และเป็น “เจ้าพ่อ” แบบเก่าที่มีอยู่ดั้งเดิม ก่อนเกิด “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ “เจ้าพ่อ” แบบเก่าดำรงอยู่ในท้องถิ่นทั่วอาณาบริเวณภาคกลางตั้งแต่ก่อนทศวรรษที่ 2420 และได้ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงพัฒนาบทบาทของตนไปตามปัจจัยแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่เปลี่ยนแปลง เช่น ในระยะที่มีการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 พวก “นักเลงโต” จำนวนหนึ่งได้ปรับเปลี่ยนและพัฒนาบทบาทหน้าที่ของตนจากเดิมที่สามารถใช้ “อิทธิพล” ในท้องถิ่นระดับหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ เมื่อได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการเมือง กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน พวก “นักเลงโต” จึงสามารถใช้อำนาจหน้าที่มาผสมผสานกับ “อิทธิพล” ของตน การเปลี่ยนแปลงทางการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 ที่อำนาจรัฐเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับอำนาจท้องถิ่น จึงมีผลต่อการเสริมสร้าง “อิทธิพล” ให้กับพวก “นักเลงโต” ยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันพวก “นักเลงโต” ส่วนหนึ่งก็เริ่มสร้าง “อิทธิพล” ในอีกลักษณะหนึ่งในรูปแบบของ “โจร” หรือ “เสือ”

กล่าวได้ว่า “เจ้าพ่อ” แบบเก่า ซึ่งในระยะแรกดำรงอยู่ในรูปแบบของ “นักเลงโต” และต่อมาดำรงอยู่ในรูปแบบของ “โจร” หรือ “เสือ” ตั้งแต่ก่อนทศวรรษที่ 2420 จนถึงทศวรรษที่ 2480 ซึ่งเป็นระยะกว่า 7 ทศวรรษนั้น พอสรุปได้ว่า “เจ้าพ่อ” แบบเก่ามีการปรับตัวและพัฒนาตัวเองไปอย่างเชื่องช้า ด้วยเหตุผลสำคัญคือ แม้ว่าโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่ทศวรรษที่ 2420 - 2450 ด้วยการที่อำนาจรัฐเข้าไปจัดระเบียบการปกครองท้องถิ่นเสียใหม่ในระบบเทศาภิบาล ทำให้ “เจ้าพ่อ” แบบเก่าที่เป็น “นักเลงโต” มีโอกาสหรือช่องทางขยาย “อิทธิพล” ของตนเพิ่มขึ้น ด้วยการเข้าไปดำรงตำแหน่งกรรมการเมือง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพราะรัฐยังไม่มีคามเข้มแข็ง จึงจำเป็นต้องประนีประนอมกับพลังอำนาจท้องถิ่น คือพวก “นักเลงโต” ที่มี “อิทธิพล” อยู่ก่อนแล้ว

ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจท้องถิ่น ภายหลังจากการปฏิรูปการปกครองเป็นต้นมา กลายเป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทยที่เน้นการควบคุม และจำกัดอำนาจของท้องถิ่นมากกว่าให้อิสระ ดังเห็นได้จากการที่อำนาจทางราชการระดับสูงที่ประจำอยู่ในท้องถิ่น ซึ่ง

ส่วนกลางส่งมาเป็นตัวแทนในการใช้อำนาจรัฐ กลับค่อย ๆ มีบทบาทสำคัญในการนำมาตรการและกฎหมายต่าง ๆ มาใช้ควบคุมอำนาจท้องถิ่น และมีบทบาทในการบริหารพัฒนาท้องถิ่น จนกระทั่งระบบราชการมีความเป็นสถาบันที่มีอำนาจเหนือท้องถิ่น ในแง่นี้พวก “นักเลงโต” ที่มีได้เข้ามาสัมพันธ์กับอำนาจทางราชการจึงถูกควบคุมและจำกัดด้วยบทบาทในการใช้ “อิทธิพล” ลงเรื่อย ๆ ด้วย ส่วนพวก “นักเลงโต” และ “นักเลง” ที่กลายเป็น “โจร” หรือ “เสือ” ระดับหัวหน้าโจร ซึ่งเป็นไปได้ว่าพวก “นักเลงโต” และนักเลงจำนวนหนึ่งที่แต่เดิมเป็นเพียงแค่ว่า “นักเลงควาย” ที่เกี่ยวข้องกับการค้ากล้วยวักควาย หรือช่วยเหลือคุ้มครองชาวบ้านมิให้ถูกลักขโมยวักควาย ได้ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นเป็นก๊กโจรปล้นสะดมวักควาย และทรัพย์สินของคนในถิ่นอื่น เพราะนักเลง และ “นักเลงโต” มิได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในภาคการผลิตข้าวที่กำลังขยายตัวมากขึ้นในทศวรรษที่ 2430 ถึง 2440

ดังนั้นในที่สุด “เจ้าพ่อ” แบบเก่าในรูปแบบของ “นักเลงโต” จึงค่อย ๆ หมดความหมายไปในแง่การใช้ “อิทธิพล” ผ่านบทบาทหน้าที่เดิมเพื่อดำรงความเป็น “เจ้าพ่อ” ของตน แต่นั่นมิได้หมายความว่า “เจ้าพ่อ” แบบเก่าที่เกิดขึ้นจากอำนาจแบบนักเลง ที่หมายรวมถึงวัฒนธรรมและบุคลิกภาพแบบนักเลงจะสูญสลายไปด้วย กล่าวคือ “เจ้าพ่อ” แบบเก่าที่เรียกว่า “นักเลงโต” ได้หายไปแต่เพียงชื่อที่ใช้เรียกขานกันเท่านั้น ด้วยเหตุที่บทบาทหน้าที่หลักที่มีอยู่เดิมของตนไม่สามารถสร้าง “อิทธิพล” ต่อไปได้ เพราะด้านหนึ่ง “นักเลงโต” ถูกดึงเข้าไปอยู่ในโครงสร้างอำนาจทางราชการในท้องถิ่น และกลไกการปกครองระดับท้องถิ่นก็ได้เข้ามามีบทบาทหน้าที่แทน “นักเลงโต” ด้วย ส่วนอีกด้านหนึ่ง พวกนักเลงและ “นักเลงโต” ก็ได้กลายมาเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสะดม

การที่ “เจ้าพ่อ” แบบเก่าที่เรียกว่า “นักเลงโต” ได้เข้าไปอยู่ในโครงสร้างอำนาจทางราชการ เขาก็มิได้ละทิ้งสัมพันธภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น แต่กลับพบว่าเขาสามารถใช้ “อิทธิพล” ที่มีอยู่ผสมผสานกับอำนาจหน้าที่มาเสริมสร้างสัมพันธภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์ได้ในอีกลักษณะหนึ่งกับพวกข้าราชการระดับสูง ชาวบ้านนักเลง และโจรที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบของเขา ที่เห็นชัดเจนก็คือ การที่พวก “นักเลงโต” ซึ่งมี “อิทธิพล” มาก และอาจเคยเป็นหัวหน้าโจรมาก่อนด้วยซ้ำ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรมการเมือง (ระดับนายอำเภอ) เพราะทางราชการหวังจะให้โจรเกรงกลัวไม่กล้าปล้นสะดม แต่บางทีก็กลับเป็นผลร้าย เพราะกรมการเมืองไม่ได้ทำหน้าที่ตาม

อำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ซ้ำยังให้ความช่วยเหลือคุ้มครองโจรในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน ลักษณะเช่นนี้คงปรากฏขึ้นในหลายท้องถิ่น จนทางราชการพยายามเข้ามาแก้ไขปัญหานี้ ด้วยการแต่งตั้งกรมการเมืองที่มาจากส่วนกลาง และภายหลังก็มีการก่อตั้งกองตำรวจภูธรขึ้นมาแทนกำลังจากท้องถิ่นในการปราบปรามโจร เพราะแท้จริงแล้ว “เจ้าพ่อ” แบบเก่าที่เป็นกรมการเมือง รวมทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ยังมีสัมพันธภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์ผูกติดกับคนในท้องถิ่นอยู่มากนั่นเอง

น่าสังเกตว่าตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่มีมาตั้งแต่สมัยปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ 5 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ก็ยังมีได้มีการยกเลิกไป และยังมีการเพิ่มบทบาทหน้าที่ให้กับตำแหน่งดังกล่าวมากขึ้นด้วย เพราะเป็นตำแหน่งที่เป็นสื่อกลางระหว่างรัฐกับท้องถิ่นระดับตำบลและหมู่บ้าน โดยรัฐให้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่นนั้น เพื่อปกครองท้องถิ่นให้เป็นไปตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากรัฐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นเสมือนตัวแทนของอำนาจท้องถิ่น และเป็นทางผ่านทางหนึ่งของ “เจ้าพ่อ” ในระยะแรก ๆ ทั้ง “เจ้าพ่อ” แบบเก่า และ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ด้วย ในการพัฒนาศักยภาพของตนเองจากการเป็น “เจ้าพ่อ” ระดับเล็กไปสู่ “เจ้าพ่อ” ระดับใหญ่ขึ้น เพราะสามารถใช้ “อิทธิพล” มาผสมผสานกับอำนาจที่เป็นทางการ ซึ่งช่วยเสริมให้ “อิทธิพล” ของ “เจ้าพ่อ” มีมากขึ้นระดับหนึ่ง

ส่วนพวกนักเลง และ “นักเลงโต” ส่วนหนึ่งที่กลายมาเป็น “โจร” หรือ “เสือ” ระดับหัวหน้าโจร ก็ยังคงรักษาสัมพันธภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์ของตนที่มีต่อคนในท้องถิ่นนั้นต่อไป ด้วยการใช้ “อิทธิพล” (เถื่อน) พาลูกน้องออกปล้นสะดมลักขโมยวัวควาย ทรัพย์สินมีค่าจากท้องถิ่นอื่น และช่วยเหลือคุ้มครองชาวบ้านในถิ่นของตนเอง พวกหัวหน้าโจรบางคนที่ใช้ “อิทธิพล” ในลักษณะเช่นนี้จึงเป็น “เจ้าพ่อ” แบบเก่าอีกรูปแบบหนึ่ง อย่างไรก็ตาม “เจ้าพ่อ” ในรูปแบบนี้ก็มีความเปลี่ยนแปลงในเนื้อหาที่สำคัญคือ ด้วยเหตุที่ “เจ้าพ่อ” เป็นโจรจึงเป็นคนนอกกฎหมาย อำนาจรัฐจึงพยายามปราบปราม ดังเห็นได้จากช่วงทศวรรษที่ 2430, 2440 และทศวรรษที่ 2470, 2480 ที่มีโจรเกิดขึ้นมาก ดังนั้น “เจ้าพ่อ” รูปแบบนี้จึงใช้ “อิทธิพล” ไปสัมพันธ์กับอำนาจที่เป็นทางการ โดยการสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะประนีประนอมแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันกับข้าราชการระดับสูงที่เป็นกรมการเมือง (นายอำเภอ) และเจ้าเมือง (ผู้ว่าราชการฯ) และน่าจะรวมถึงกำนัน ผู้ใหญ่

บ้านในท้องถิ่นนั้นด้วย เพื่อให้ข้าราชการช่วยปกป้องตนเอง และลูกน้องไม่ให้ถูกจับกุม ปรายปราม เพราะอำนาจรัฐเข้ามาควบคุมจำกัดอำนาจท้องถิ่นมิให้มีอิสระเหมือนช่วงที่ “เจ้าพ่อ” ยังเป็น “นักเลงโต” อยู่

การเปลี่ยนแปลงของ “เจ้าพ่อ” แบบเก่าในระยะเวลาี้คือ ช่วงทศวรรษที่ 2420 - 2480 แม้จะมีรูปแบบเนื้อหาเปลี่ยนแปลงไป จากการใช้ “อิทธิพล” แบบ “นักเลงโต” มา เป็น “อิทธิพล” แบบ “โจร” หรือ “เสื่อ” โดยสัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์ของ “เจ้าพ่อ” ทั้ง 2 รูปแบบ กับนักเลง และชาวบ้านในท้องถิ่นก็ยังมีอยู่ แต่มีความแตกต่างไป จากเดิมมากขึ้น รวมทั้งวัฒนธรรมและบุคลิกภาพเชิงอำนาจแบบนักเลงที่รวมเรียกว่า อำนาจแบบนักเลงที่อยู่ในตัว “เจ้าพ่อ” ที่เป็นหัวหน้าโจรก็มีได้สิ้นสลายไป ในทำนอง เดียวกันนี้บุคคลที่ถูกเรียกว่า “เจ้าพ่อ” ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา ซึ่งผู้เขียนเรียก ว่า “เจ้าพ่อ” แบบใหม่นี้ ก็หาปราศจากการมีสัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์ที่มี ต่อนักเลงและชาวบ้านในท้องถิ่นไม่ รวมทั้งวัฒนธรรมและบุคลิกภาพเชิงอำนาจแบบนักเลงที่ เรียกว่า อำนาจแบบนักเลง ก็ยังดำรงอยู่ในตัว “เจ้าพ่อ” แบบใหม่อยู่มาก จริงอยู่ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ที่ปรากฏขึ้นในตัว “เสื่อ” ก็มี ซึ่งคนพวกนี้เป็นคนไทยเชื้อสายจีน จึงไม่น่าจะเกี่ยว ข้องอะไรกับอำนาจแบบนักเลง แต่พิจารณาให้ดีจะพบว่ากรอบโครงที่ครอบให้ “เจ้าพ่อ” มี “อิทธิพล” ได้ ก็ขึ้นอยู่กับอำนาจแบบนักเลงอยู่มาก ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า “เจ้าพ่อ” แบบ เก่า กับ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่มีสาระสำคัญในการดำรงความเป็น “เจ้าพ่อ” เหมือนกัน แต่ก็มี การเปลี่ยนแปลงไปในด้านรูปแบบ และเนื้อหาของ การดำรงอยู่มากพอควร

สาระสำคัญในการดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” แบบเก่า และแบบใหม่ที่เหมือนกันมาก ก็คือ ความสามารถในการใช้ “อิทธิพล” โดยอาศัยอำนาจแบบนักเลงในการแสวงหาและปก ปองผลประโยชน์ของตนเอง รวมทั้งให้ความช่วยเหลือคุ้มครองแก่พรรคพวก ลูกน้อง นัก เลง และคนจำนวนมากในท้องถิ่นนั้นได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็คือ สัมพันธภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์ของ “เจ้าพ่อ” ที่มีต่อลูกน้อง นักเลง และชาวบ้านในท้องถิ่นเขตอิทธิพล ของ “เจ้าพ่อ” นั่นเอง ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็คือ การมีบุคลิกภาพและวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบ นักเลง หรือการอาศัยอำนาจแบบนักเลงในการสร้าง และดำรงอยู่อย่างมีอิทธิพลในท้องถิ่น ของ “เจ้าพ่อ” แบบเก่ากับ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่นั้นมีเหมือนกันมาก จนทำให้เข้าใจได้ว่ามี การวิวัฒนาการของวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลงในสังคมไทยด้วย ดังจะได้พิจารณาให้

เห็นถึงแง่มุมดังกล่าวอย่างละเอียดในบทที่ 4 และ 5 ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ลักษณะหนึ่ง

ส่วนรูปแบบและเนื้อหาในการดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” แบบเก่ากับ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปก็คือ สัมพันธภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์ที่ “เจ้าพ่อ” แบบเก่าที่มีต่อลูกน้อง นักเลง และชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นมีอยู่อย่างจำกัดมากกว่า “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ เพราะ “เจ้าพ่อ” แบบเก่ามีแหล่งทรัพยากรทางอำนาจ (source of power) น้อยกว่า คือในระยะแรก “นักเลงโต” อาศัย “อิทธิพล” ที่เป็นอำนาจแบบนักเลงที่มีต่อนักเลง และชาวบ้านในท้องถิ่น โดยยังมีได้ไปสัมพันธ์กับอำนาจที่เป็นทางการ เพราะอำนาจรัฐยังมีได้หยั่งรากกลไกทางอำนาจลงไป เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นโดยรัฐสร้างกลไกทางการปกครองลงไปครอบ “อิทธิพล” ของ “นักเลงโต” จึงเริ่มไปสัมพันธ์กับอำนาจที่เป็นทางการนี้แต่ก็เป็นไปอย่างเบาบาง ส่วน “อิทธิพล” ของ “โจร” หรือ “เสือ” ก็มีข้อจำกัดเพิ่มขึ้น เพราะเป็นคนนอกกฎหมาย แต่ก็สามารถใช้ “อิทธิพล” (เถื่อน) มีลักษณะรุนแรงมาก ในขณะเดียวกันก็มีการใช้ “อิทธิพล” ไปสัมพันธ์กับอำนาจที่เป็นทางการได้ แต่ก็ยังเป็นไปอย่างเบาบางไม่เพียงพอต่อการดำรงอยู่ใน “อิทธิพล” ของ “เจ้าพ่อ” ที่เป็น “เสือ” ได้นาน เมื่อรัฐพยายามปราบปราม “เจ้าพ่อ”

ที่สำคัญคือ ปัจจัยแวดล้อมด้านเศรษฐกิจมิได้มีการเติบโตขยายตัวอย่างต่อเนื่องในช่วง 7 ทศวรรษนี้ “อิทธิพล” ที่เป็นอำนาจแบบนักเลงของ “เจ้าพ่อ” แบบเก่า จึงยังมีได้สัมพันธ์กับด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นทรัพยากรทางอำนาจอันหนึ่งที่ “เจ้าพ่อ” จะใช้ได้ โดยเฉพาะ “เจ้าพ่อ” แบบเก่าที่เป็น “เสือ” ก็มีข้อจำกัดในการใช้ “อิทธิพล” ที่อาศัยอำนาจแบบนักเลงสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย แม้ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จะมีปัจจัยแวดล้อมทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไป คือมีอำนาจทางการเมืองที่มาจากตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่นเกิดขึ้น โดยมีการเลือกตั้งในปี 2476, 2480, 2489 (2 ครั้ง) แต่ก็มีได้มีความหมายอะไรนัก ที่จะป็นช่องทางในการเสริมสร้าง “อิทธิพล” ให้กับ “เจ้าพ่อ” แบบเก่า เพราะเป็นระยะแรกที่มีการเมืองระดับชาติเกิดขึ้น ยังไม่มีการเลือกตั้งต่อเนื่อง และอำนาจทางการเมืองก็ยังมีได้เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นมากนัก หรือยังมีได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ “เจ้าพ่อ” เอง

สำหรับ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 2490 เป็นต้นมา มีปัจจัยแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและจังหวัดสูงขึ้น ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะผลจากการลงทุนในภาครัฐ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา มีรัฐวิสาหกิจ และวิสาหกิจเอกชนเกิดขึ้นมาก มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเกิดขึ้นในต้นทศวรรษที่ 2500 และมีเรือยมารากฐานทางเศรษฐกิจที่สร้างขึ้นมากใน 2 ทศวรรษนี้ ทำให้ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่เกิดขึ้นมาในระยะแรกโดยอาศัย “อิทธิพล” ที่มาจากอำนาจแบบนักเลง หรือวัฒนธรรมแบบนักเลงไปสัมพันธ์กับอำนาจที่เป็นทางการ เพื่อเอื้อประโยชน์ในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ธุรกิจของ “เจ้าพ่อ” มีทั้งที่ถูกกฎหมาย และผิดกฎหมาย “เจ้าพ่อ” บางคนก็ได้รับอภิสิทธิ์สัมปทานผูกขาดการค้า และธุรกิจบางประเภท “อิทธิพล” ของ “เจ้าพ่อ” จึงค่อย ๆ สัมพันธ์กับด้านเศรษฐกิจมากขึ้น และกลายเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่สำคัญของ “เจ้าพ่อ” ไป

ดังเห็นได้ว่าในระยะต่อมา “เจ้าพ่อ” สามารถใช้ “อิทธิพล” ที่เป็นอำนาจแบบนักเลงผสมผสานอยู่ในอำนาจทางเศรษฐกิจด้วย เพื่อให้มีอำนาจเหนือข้าราชการระดับสูงของรัฐในจังหวัด รวมทั้งใช้ “อิทธิพล” เข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่น และระดับชาติด้วย ตั้งแต่หลังปี 2516 เป็นต้นมา จึงพอสรุปได้ว่าสัมพันธภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์ของ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่จะมีความหลากหลายซับซ้อนมากขึ้นกว่า “เจ้าพ่อ” แบบเก่า ด้วยเหตุที่ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่มิได้ใช้ “อิทธิพล” สร้างสัมพันธภาพทางอำนาจและผลประโยชน์กับพวกลูกน้องนักเลง และชาวบ้าน ตลอดจนข้าราชการอย่างเบามาง เพราะมีอำนาจทางเศรษฐกิจเป็นตัวเชื่อมโยงสัมพันธภาพที่สำคัญ นอกจากนี้ยังสามารถใช้ “อิทธิพล” ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจผูกติดอยู่ด้วยไปสร้างสัมพันธภาพกับอำนาจทางการเมืองระดับท้องถิ่น และระดับชาติได้ด้วย หรือเข้าไปผนวกเอาอำนาจทางการเมืองมาเสริม “อิทธิพล” ได้ด้วย ดังนั้น “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ ที่มี “อิทธิพล” ใหญ่ระดับจังหวัด จึงดำรงอยู่อย่างมีพัฒนาการในการสร้างขยาย “อิทธิพล” มากกว่า “เจ้าพ่อ” แบบเก่า

อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบ “อิทธิพล” ของ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่กับ “เจ้าพ่อ” แบบเก่าอย่างละเอียดคงจะทำได้ลำบาก เพราะบริบททางเศรษฐกิจ การเมืองต่างกันมาก แต่หากจะพิจารณาเฉพาะบริบทด้านสังคม ในเนื้อหาทางวัฒนธรรม และบุคลิกภาพเชิง

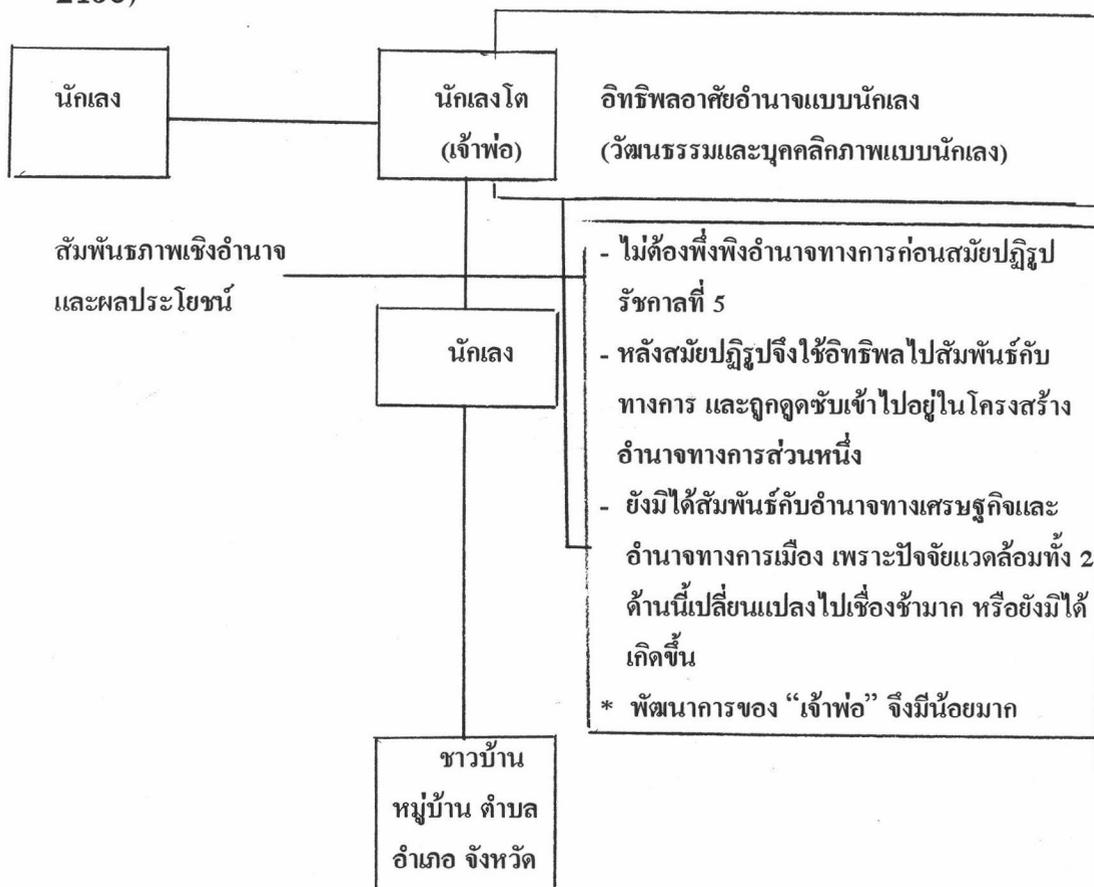
อำนาจแบบนักเลง หรือเน้นการมีอำนาจแบบนักเลงเป็นกรอบโครงทางความคิดในการอธิบายก็จะพอมองเห็นได้ว่า “นักเลงโต” “เสือ” ที่เป็น “เจ้าพ่อ” แบบเก่า กับ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ มีความเชื่อมโยงถึงกันมายาวนานมาก ด้วยเหตุว่าวัฒนธรรมและบุคลิกภาพเชิงอำนาจที่รวมเรียกว่า อำนาจแบบนักเลงแยกกันไม่ออกจาก “เจ้าพ่อ” แบบเก่า กับ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึง “อิทธิพล” ของ “เจ้าพ่อ” แบบเก่ากับ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ โดยอาศัยอำนาจแบบนักเลงเป็นตัวอธิบายสัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์ที่ “เจ้าพ่อ” ทั้ง 2 แบบ มีต่อลูกน้อง นักเลง และชาวบ้านแล้ว จะเห็นได้ว่าแทบจะมองไม่เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงเลย แหล่งทรัพยากรทางอำนาจที่เกิดขึ้นใหม่ที่เกี่ยวข้อกับอำนาจทางการเมือง อำนาจทางเศรษฐกิจ และการเมือง ที่พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปต่างหาก ที่ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ ได้โอกาสเลือกมาใช้เพิ่มขึ้น หรือเข้าไปสัมพันธ์ด้วยอย่างใกล้ชิดมากขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อ “เจ้าพ่อ” มากขึ้น

อีกแง่หนึ่งที่น่าสนใจก็คือ ถ้าเปรียบเทียบ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่กับ “เจ้าพ่อ” แบบเก่า โดยติดยึดกับนิยามที่ถูกพัฒนาความหมายของคำว่า “เจ้าพ่อ” ไปมากแล้ว ตามที่เข้าใจกันอยู่ในปัจจุบันว่า “เจ้าพ่อ” ต้องมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหนือหรือต้องสัมพันธ์กับอำนาจอื่นอีกโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจกับการเมือง ก็อาจจะทำให้ “เจ้าพ่อ” แบบเก่าไม่เคยมีอยู่เลย แต่หากเราไปอยู่ในสมัยของ “เสือฝ้าย” “เสือใบ” “เสือมเหศวร” ในทศวรรษที่ 2470, 2480 เราก็คงจะมองเห็นได้ว่าพวก “เสือ” เหล่านี้ก็คือ “เจ้าพ่อ” ที่ยิ่งใหญ่มาก ดังที่ ป.อินทพรปาลิต เคยเห็นมาแล้ว เช่นเดียวกันถ้า ป.อินทพรปาลิตอยู่ในสมัย 2430, 2440 เขาก็คงจะบอกว่า คนอย่าง “เสือหัวม” หรือ “เสือ” อื่น ๆ ที่มีอิทธิพลมากก็คือ “เจ้าพ่อ” ในขณะที่ถ้าผู้เขียนเป็น ป.อินทพรปาลิตแล้วได้ไปอยู่ในสมัยของพวกเขา “นักเลงโต” ที่มี “อิทธิพล” มาก ผู้เขียนก็จะเข้าใจได้ว่าพวก “นักเลงโต” ก็คือ “เจ้าพ่อ” เพียงแต่ “เจ้าพ่อ” เหล่านี้เป็น “เจ้าพ่อ” แบบเก่า ที่ยังไม่มีโอกาสเปลี่ยนผ่านและพัฒนาตัวเองให้ไปสัมพันธ์กับทรัพยากรทางอำนาจอื่น โดยเฉพาะอำนาจทางเศรษฐกิจ และอำนาจทางการเมือง เพราะข้อจำกัดของตัว “เจ้าพ่อ” เอง และปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่ยังมิได้มีการพัฒนาไปมากในช่วงก่อนทศวรรษ 2490 จากที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถพิจารณาได้จากแผนภูมิหน้าถัดไปประกอบ

แผนภูมิ ก.

“เจ้าพ่อ” แบบเก่า (1) นักเลงโต

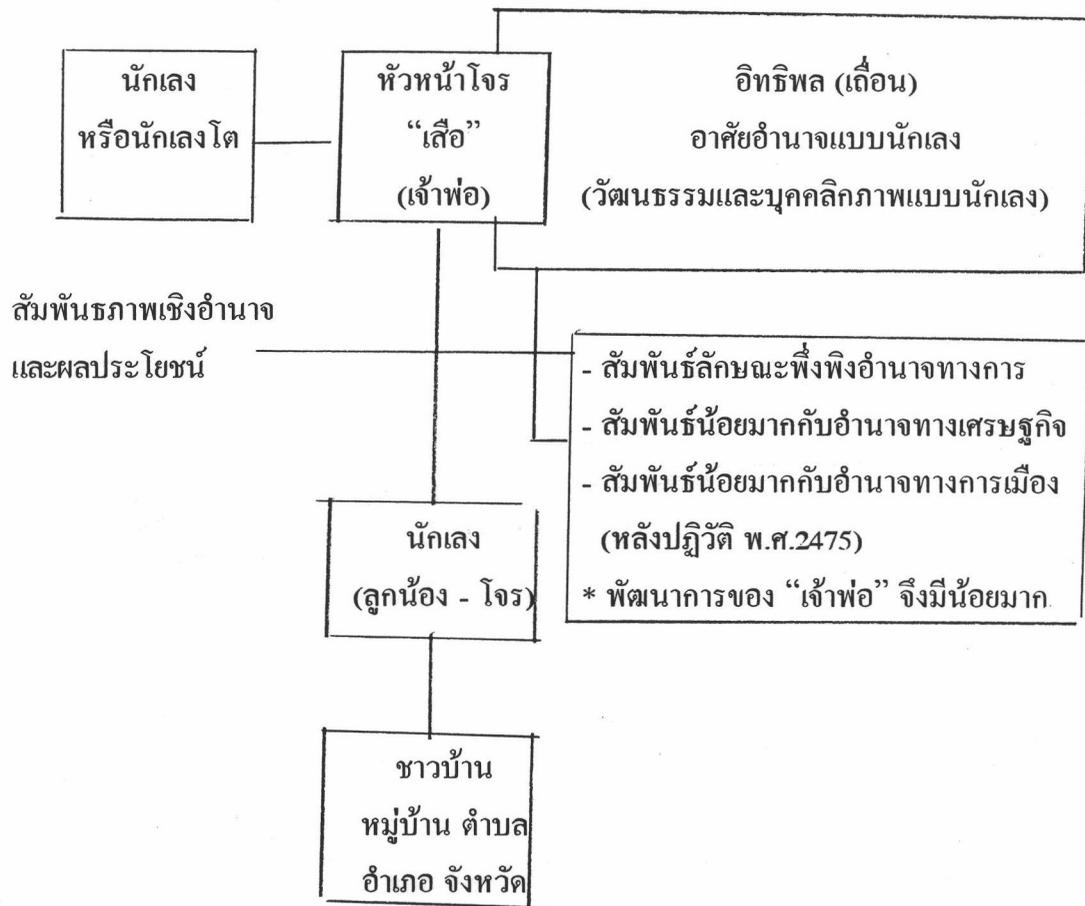
(ก่อนและหลังปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 หรือประมาณก่อนทศวรรษที่ 2420 - 2450)

- สัมพันธภาพเชิงอำนาจและผลประโยชน์คือ การใช้ “อิทธิพล” แสวงหาปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง และสามารถช่วยเหลือคุ้มครองลูกน้อง นักเลง และชาวบ้านจำนวนมากได้
- อำนาจทางการคือ ข้าราชการระดับเจ้าเมือง (ผู้ว่าฯ) กรมการเมือง (นายอำเภอ) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา ทหาร) จนถึงข้าราชการระดับสูงกว่าจังหวัด
- อำนาจทางเศรษฐกิจ คือ การเป็นเจ้าของธุรกิจ และทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่ง
- อำนาจทางการเมือง คือ นักการเมืองระดับท้องถิ่น (ส.ท., ส.จ.) นักการเมืองระดับชาติ (ส.ส.)

แผนภูมิ ข.

“เจ้าพ่อ” แบบเก่า (2) “เสือ”
 (ประมาณทศวรรษที่ 2420 ถึง 2480)

แผนภูมิ ก.

“เจ้าพ่อ” แบบใหม่
(ทศวรรษที่ 2490 - 2530)

